

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра географії та туризму

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ГЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИНОГРАДАРСТВА ТА ВИННОГО
ТУРИЗМУ ЗАКАРПАТТЯ

БАЮС ШТВАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Студент IV-го курсу, заочного відділення

Освітня програма 014 Середня освіта (Географія)

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ
Протокол № 8 /22 листопада 2022 року

Науковий керівник: **ГЕНЦІ ШАНДОР ОЛЕКСАНДРОВИЧ**

PhD, доцент

Завідувач кафедри: **МОЛНАР ЙОСИП ЙОЖЕФОВИЧ**

кандидат географічних наук, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 2023 року

Протокол № _____ / 2023

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра географії та туризму

Кваліфікаційна робота

**ГЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВІНОГРАДАРСТВА ТА ВИННОГО
ТУРИЗМУ ЗАКАРПАТТЯ**

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконав: студент IV-го курсу, заочного відділення

БАЮС ШТВАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Освітня програма 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник: **ГЕНЦІ ШАНДОР**

ОЛЕКСАНДРОВИЧ

PhD, доцент

Рецензент: **МОЛНАР Д. СТЕФАН СТЕФАНОВИЧ**

PhD, доцент

Берегове

2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	8
Огляд літератури	8
1.1. Короткий історичний огляд виноградарства Закарпаття.....	8
1.2. Географічні фактори, що впливають на виробництво вина	11
1.3. Закарпатське виноградарство між 1946-2009 рр.	12
1.4. Найвідоміші виноробні підприємства Закарпаття	13
1.5. Про культуру вина в загальному	14
РОЗДІЛ 2	17
2.1. Погляд на винний туризм	17
2.2. Короткий зміст винного туризму Закарпаття та Закарпатського винного шляху.....	18
РОЗДІЛ 3	20
Природничо-географічна характеристика Закарпаття	20
3.1. Географічне положення	20
3.2. Топографія і геологія	21
3.3. Клімат	30
3.4. Гідрографія	31
3.5 Ґрунти	33
РОЗДІЛ 4	35
МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	35
РОЗДІЛ 5	37
РЕЗУЛЬТАТИ	37
ВИСНОВКИ	41
УЗАГАЛЬНЕННЯ	43
РЕЗЮМЕ.....	45
ПОДЯКА	47
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	48
ДОДАТКИ	51
СПИСОК РИСУНКІВ	56
СПИСОК ТАБЛИЦЬ.....	57

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою
радою ЗУІ Протокол № „3” від
„27” квітня 2021 р.
Ф-КДМ-2

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Földtudományi és Turizmus Tanszék

A SZŐLŐTERMESZTÉS ÉS BORTURIZMUS GEOLÓGIAI HÁTTERE KÁRPÁTALJÁN

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Bajusz István

IV. évfolyamos levelező tagozatos hallgató

Képzési program: 014 Középiskolai oktatás (Földrajz)

Témavezető: GÖNCZY SÁNDOR

PhD, docens

Recenzens: MOLNÁR D. ISTVÁN

PhD, docens

TARTALOM

BEVEZETÉS	6
1. FEJEZET	8
Irodalmi áttekintés.....	8
1.1. A kárpátaljai szőlőtermesztés rövid történeti áttekintése.....	8
1.2. A bortermelésre ható földrajzi tényezők.....	11
1.3. Kárpátaljai szőlőtermesztés 1946-2009 között, számszerűsítve	12
1.4. Kárpátalja nevesebb borászatai	13
1.5. A borkultúráról általánosan	14
2. FEJEZET	17
A borturizmus	17
2.1. Betekintés a borturizmusba.....	17
2.2. Kárpátalja borturizmusának rövid összefoglalása és a Kárpátaljai Borút	18
3. FEJEZET	20
Kárpátalja természetföldrajzi jellemzése	20
3.1. Földrajzi fekvése	20
3.2. Domborzata és geológiája	21
3.3. Éghajlata	30
3.4. Vízrajza	31
3.5. Talajai	33
4. FEJEZET	35
Kutatási módszerek	35
5. FEJEZET	37
Eredmények	37
KÖVETKEZTETÉSEK.....	41
ÖSSZEGZÉS	43
PE3IOME.....	45
KÖSZÖNETNYILVÁNITÁS	47
IRODALOMJEGYZÉK.....	48
MELLÉKLETEK.....	51
ÁBRÁK JEGYZÉKE.....	56
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE.....	57

BEVEZETÉS

A szakdolgozatom témája „A szőlőtermesztés és a borturizmus geológiai háttere Kárpátalján”. A téma választásom több dolog is indokolta.

Azért választottam ezt a témát, mert egyedinek találtam. A témaválasztásomat az is indokolja még, hogy a középiskolában is érdekelt a szőlőtermesztés és a borászat. Ez az érdeklődés főiskolás koromban sem lanyhult. Szerettem volna mélyebben belelátni ennek a szakágnak a folyamataiba és az okaiba. Motivált az is, hogy a geológiai kötődésű a téma, amely tudomány mindig is érdekelt és közel állt hozzám. Tehát elmondható, hogy szakdolgozati témaválasztásom szakterületét illetően egyértelműen befolyásolt az érdeklődés a geológia iránt, és inspirált a tanulmányaim során megszerzett ismeretanyag. Témaválasztásomban a szakmai kíváncsiság is vezérelt. Motivált az is, hogy a témával kapcsolatban bőséges információt és szakirodalmat sikerült összegyűjtenem, amelyek segítették a munkám elvégzését.

Dolgozatomban a kapcsolódó fogalmak körüljárása és a szakirodalmak áttekintése után meg szeretném vizsgálni a kárpátaljai szőlő ültetvényeket. Dolgozatomban az irodalmak áttekintése és Kárpátalja természetföldrajzi jellemzésének elkészítése után, elvégzem a feltérképezést, az ekkor kapott eredményeket kielemezem és számításokat hajtok végre. Szakdolgozatomban azt szeretném bemutatni, egyrészt a kárpátaljai szőlőtermesztést, borászatot és borturizmust másrészt ezeknek a földtani hátterét. A munkám célja az, hogy a geológia hogyan és mekkora mértékben befolyásolja a szőlőtermesztést és a borturizmus, hogy milyen ráhatása van az itt készült borok milyenségére. Fontosnak tartom azonban azt is, hogy átfogó képet alkossak a geológia fontosságáról és szerepéről, akár olyan területeken is, amelyre nem is gondolna az ember.

A dolgozatomat öt fejezetre tagolom. Az első a szakirodalmi áttekintés, amiben a fellelt irodalmakat próbálom meg összefogni egy csokorba. A második Kárpátalja természetföldrajzi jellemzése, ahol Kárpátalja természetföldrajzi jellemét szeretném ismertetni, kiemelve a domborzatát és geológiáját, hogy hogyan alakult ki, hogyan jöttek létre az alkotó elemei stb. A harmadik a kutatási módszerek, amelyben leírom a kutatásomnál felhasznált módszereket és azok jellemzését vagy leírását. A negyedik fejezet a kapott eredményekről fog szólni, itt számszerűen leírom és szemléltetem az általam kapott eredményeket. Az utolsó nagyobb fejezet, az ötödik, a következtetések lesznek. Ez részben kapcsolódni fog az előző fejezethez, mivel a kapott eredmények alapján próbálom majd levonni a következtetéseket a kutatásom kapcsán, hogy milyen geológiai háttere is van a kárpátaljai szőlőtermesztésnek, borászatnak és borturizmusnak.

Amennyire tudtam, megpróbáltam törekedni a teljességre mind a kutatásom elvégzésekor, mind a szakirodalmak áttekintésekor. Természetesen ezt nem sikerült teljes mértékben, kisebb részben a téma terjedelme és nagysága, nagyobb részben pedig a kialakult helyzet is befolyásolt benne, mivel ha ez nincs lett volna lehetőségem egyes területeken terepi vizsgálatokat végrehajtani, a helyi könyvtárakban valószínűleg több, a témámhoz kapcsolódó szakirodalmat tudtam volna találni és esetleg néhány pincészetet és borászt is sikerült volna meglátogatnom. Mégis remélem, hogy ez a dolgozat fel tudja kelteni majd az olvasók figyelmét, illetve egyfajta iránymutatást és összefoglalást adhat az adott témában a számukra.

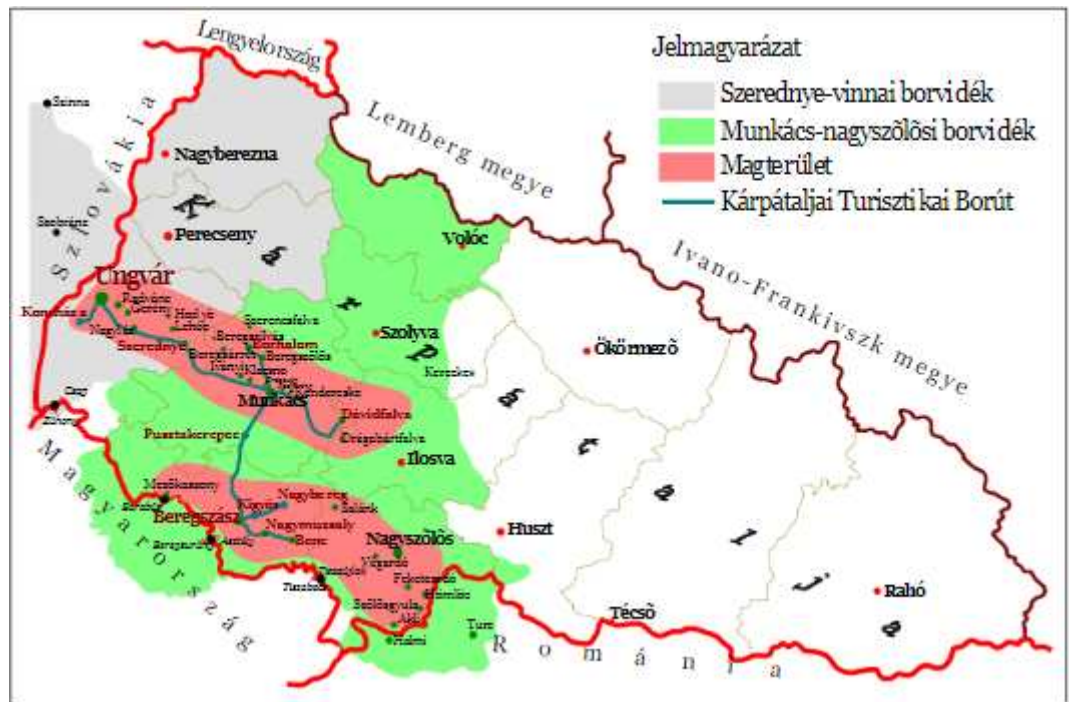
1. FEJEZET

Irodalmi áttekintés

1.1. A kárpátaljai szőlőtermesztés rövid történeti áttekintése

Az első írásos emlék Kárpátalja bortermeléséről egészen 1247-ből származik. Ezután sok írás készült, amelyekben leírások készültek többek között a kiváltságokról, tizedről, szüretéről, illetve hegyváltásról, kötelezettségekről. Ahogy folyamatosan vált általánossá a szőlőtermesztés Kárpátalján úgy következetesen egyre népszerűbbé vált az italmérés és a borfogyasztás is a térségben. A szőlőtermesztés és bortermelés fejlődése (mint területi, mint termés növekedése) nagyjából 1680-ig a kuruc háborúig tartott. A XVIII. századtól Kárpátalján a borkereskedést, az ide betelepülő, lengyel zsidóság vette át. Beregszász nagy kiterjedésű szőlőhegyéről Fényes Elek 1851-ben írt. Ebben az időszakban a legnépszerűbb őshonos szőlőfajták Kárpátalján a zöldboros, a furmint, a járdavány, a beregi rózsás, a fehér gohér, a vörös bakator, a fehér bakator (Lehoczky, 1881).

1867-ben még 3 554 ha volt Kárpátalján a szőlő ültetvények területe ez a szám 1897-re lecsökkent 1 786 ha-ra, ezután 1910-ben érte el ismét a 3 554 ha területet 1867 után, vagyis nagyjából egy fél évszázad alatt Kárpátalja szőlőtermő területeinek nagysága a felére zsugorodott, majd visszanyerte eredeti méreteit. Ez a rövid időn belül végbemenő területi változás az egész Európát végig sújtó filoxéria járvánnyal magyarázható, majd a területek növekedését a helyzet kezelése érdekében bevezetett intézkedéseknek az eredménye volt. (Lehoczky, 1881; Magyar Korona Országainak Mezőgazdasági Statisztikája, 1897; Magyarországi gazdacímtár, 1911). Az járvány sajnos elérte Kárpátalját is, Horváth László (2000) kutatásából az derült ki, hogy a gyökértetűt a Beregszászi-dombság területén már 1880-ban felfedezték. A magyar borvidékek 1893-ban kerültek beosztás a mezőgazdasági minisztérium által, amelyben Kárpátalja területén két borvidék, a Szerednye-vinnai és a Munkács-Nagyszőlősi borvidékek, lett meghatározva (Pintér, 1990).

1. ábra. A Munkács–nagyszőlősi és a Szerednye-vinnai történelmi borvidék (Pintér 1990, Boros 2007) valamint a 2008-ban létrehozott Kárpátaljai Turisztikai Borút vetülete

Forrás: Sass – Bártfai, 2016.

A járvány pusztításáról, 1897-ben adtak ki számszerű adatokat, amelyek azt mutatják, hogy a legnagyobb kárt Bereg vármegyében okozta, itt 79,3% volt a kártétel, Ung vármegyében ez az érték 44,6%, míg Ugocsában „csak” 36,2% volt. Az 1896-os törvénykezésben elrendelték a lepusztult állományok újratelepítését. Az elmúlt évtizedek gyakorlata alapján ajánlották az adott területen legjobb minőségű és mennyiségű szőlőfajták termesztését. Ebből fakadóan, Kárpátalján a legelterjedtebb fehér szőlők a Munkács-nagyszőlősi borvidéken a furmint, az olaszrizling, a szerémi zöld, a fehér bakator, a járdavány, a bakator, a hárslevelű, a zöldszilváni és a mézesfehér. A Szerednye-vinnai borvidéken szintén fentebb említett szőlőfajták a legelterjedtebbek, de ezeken kívül meg kell még említeni a rajnai rizlinget is. Meglepő kimutatás, hogy a kékszőlő fajták nem kerültek fel az ajánlottak listájára Kárpátalján (Sass – Bártfai, 2016)..

A kárpátaljai szőlőtermesztés és bortermelés első aranykorának a Trianoni-békediktátum vetett véget 1920-ban. 1930-ban megalapították a Podkarpatszkaruszi Szőlőtermesztők Országos Szövetségét, ez volt hivatott összefogni, képviselni a szőlőtermelőket, később még kereskedelmi tevékenységet is próbált folytatni. A beregszászi szőlőtermelés ekkor élte második fénykorát (Kovács, 2007). A szövetség lapjában megjelent egyik cikk is arról ír, 1936-ban, hogy a beregszászi borhegyekről, mindenkinek Kárpátaljának kellene eszébe jutni (Horváth, 2000).

1938. november 2-án megszületett az első bécsi döntés, amelynek értelmében Kárpátalja ismét Magyarország részét képezte. Ezután az anyaországban élők közül sokan látogattak el a visszacsatolt területekre, hogy szemügyre vegyék az adott terület turista csalogató látnivalóit és persze az ott található borvidékeket. Az 1940-ben a kárpátaljai bortermő vidékeket a felföldi borvidékhez és a szerednyei borvidékhez csatolták (Fedinec, 2004).

A II. Világháború után Kárpátalja immáron a Szovjetunióhoz tartozott, azon belül is Ukrajna részét képezte. Az 1960-as évek elején kezdődött egy program mely a kárpátaljai szőlőtermesztés és borkészítés újra virágoztatását vette célul, ezekben az időkben egy kutatócsoport dolgozott azon, hogy a Beregvidéken újra szárnyalni kezdjen a borászat és hogy újra márkás borok készüljenek Beregszászon, ezek közül a kutatók közül az egyik legkiemelkedőbb Almássy Kálmán volt. A szőlőtermesztés területi csúcsa 17 200 hektárnyi művelt terület volt, amelyet 1965-ben ért el, innen már csak lefelé vezetett az út főleg a szakszerűtlen termesztés és a túlzásba vitt vegyszerhasználat miatt, ami a későbbiekben a termőtalaj pusztulásához vezetett. További kezdeményezés volt a Barátság fesztivál megrendezése évente egyszer, amelynek része volt a Kárpátaljai szüret is, de ez szinte semmilyen eredményt nem hozott (Horváth, 2000).

Az 1980-as években rohamosan csökkenni kezdett a szőlő ültetvények területe és a szőlőtermesztés és borkészítés hanyatlásba kezdett, ez a folyamat az

ekkor bevezetett alkoholfogyasztás ellen szóló törvénynek volt betudható. A Szovjetunió felbomlását követően fejlődésnek indult ismételten a Kárpátaljai szőlőtermesztés és borászat (Kovács 2009).

A fejlődés elősegítésében kulcsszerepet játszott az a 2000-ben kiadott támogatási kezdeményezés, hogy az alkohol tartalmú italok eladásából befolyt adók 1%-át a szőlőtermesztés és gyümölcsstermesztés felvirágoztatására fordítják (Sass – Bártfai, 2016).

2000-ben megalakult a Beregszászi Borvidék Egyesület is, amely 2001-ben megrendezte az első Beregszászi Borfesztivált, amely azóta már hagyománnyá vált a területen. 2002-ben a Beregvidéki Múzeum egy Bortörténeti kiállítást nyitott. A következő fontos lépések a fejlődésben a Szent Vencel Borrend és a Kárpátaljai Szőlészek és Borászok Szövetségének megalapítása volt, előbbit 2003-ban míg utóbbit négy évvel később 2007-ben alapították meg. 2008-ban kárpátaljai borászok összefogásával létrejött a Kárpátaljai Turisztikai Borútvonallal, amely 12 darab pincészetet és borkóstolótermet foglal magába, amely a jelenkori úgynevezett magterületen húzódik végig (1. ábra), és magába foglalja azokat a mai Kárpátalja területéhez tartozó szőlőtermő vidékeket és településeket, amelyeket már 1897-ben nyilvántartottak (Sass – Bártfai, 2016).

1.2.A bortermelésre ható földrajzi tényezők

A szőlő egy fény- és hőigényes, mérsékelt övi növény. Azokon a területeken lehetséges a termesztése, ahol az éves középhőmérséklet 9°C - 21°C között mozog, és emellett a napsütéses órák száma minimum 1900-2000 óra az adott évben (Sass – Bártfai, 2016).

Kárpátalja a szőlő klimatikus termőterületének észak határán helyezkedik el. Ennek ellenére ezen a területen évszázadok óta kiváló minőségű borokat állítanak elő, melynek alapját a medencét ölelő hegykoszorú teremti meg. Kárpátalján az Ung és a Tisza folyók között az Északkeleti-Kárpátok

vulkanikus vonulatának a Beregi-síkságra néző délnyugati-, déli- és nyugati lejtőinek Ungvár és Nagyszőlős közötti területén már több mint ezer éve folyik bortermelés. A déli lejtők biztosítják azt a hő- fénymennyiséget, mely a minőségi, magasabb cukortartalmú bogyók, így a minőségi bor termeléséhez szükségesek. A szőlőtermesztési terület évi 650-750 mm csapadékértéke, annak elosztása kielégíti a szőlő vízigényét, öntözést csak az aszályos években igényel a szőlő (Boros, 2007).

1.3.Kárpátaljai szőlőtermesztés 1946-2009 között, számszerűsítve

1946-ban a szovjet időszak kezdetén Kárpátalja szőlőtermesztői 4186 hektárnyi ültetvényen gazdálkodhattak. A szőlők túlnyomó része ekkor kifogástalan állapotban volt. Az 1947–49-es években lezajló államosításkor a gazdáknak valamennyi szőlőjüket be kellett tenni a közösbe (Kovács, 2009).

Kárpátalján az 1950-es években kapott szárnyra a telepítés üteme. 1954-ben 1000 hektárral, 1955-ben 720 hektárral, 1956-ban pedig 1250 hektárral bővült a szőlőültetvények területe Kárpátalján. 1965-ben Kárpátalján 17,2 ezer hektár szőlőt tartottak számon. 1968-ban a megyei statisztikai hivatal jelentése alapján már csak 13,2 ezer hektár szőlőültetvény van. Ez a hirtelen visszaesés annak volt köszönhető, hogy a telepítést és a gondozást és termesztést nem átgondoltan és nem szakszerűen hajtották végre (Kovács, 2009).

Kovács Elemér 2009-es írásában olvashatunk az 1955-ös felmérésről, mely azt bizonyítja, hogy európai szőlőfajta teszi ki az itt termesztett szőlők 70-80%-át. A későbbiekben tovább romlik az eredmény, ugyanis 1958-hoz képest 1965-re negyedére fogy a szőlőtáblák keresete. Az adatok szerint 1970-ben egy hektárról mindössze 22,7 mázsa szőlő kerül szüretelésre, ám a kalkuláció alapján 37-38 mázsát szükséges betakarítani a nyereséghez.

Az 1985-ös gorbacsovi törvény alatt a megye nyilvántartott szőlőterülete 10,1 hektár volt, sajnos ez a szám 6,2 hektárra csökkent 2001-re, illetve

minőségi visszaesés is történt - a szőlők 80%-a Izabella terem, mely gyengébb színvonalat képvisel.

Tovább rontja a helyzetet a táblák kora, fele már meghaladta a 30 évet, a szőlők 28%-a pedig 25 évnél idősebb.

Kárpátalján 2009-ben mintegy 4500 hektárnyi szőlő volt számon tartva. 1985-ben a szőlők 92% volt közösségi tulajdonban, ez a szám 2009-re 65% alá csökkent, ami jó jel. 1999-ben Kárpátalján negatív csúcs született azzal, hogy mindössze 14 hektár szőlő lett telepítve. 2000-ben ennek több mint a tízszeresét, 186 hektárt telepítettek, ez állami támogatásoknak volt köszönhető. Ezzel az volt a baj, hogy a támogatás feltételeinek csak a nagyüzemek voltak képesek megfelelni. Ami legalább ilyen súlyos gond, hogy az új telepítések egy jelentős részét a magántermő fajták teszik ki. Meg kell említenünk azt is, hogy már maga a telepítés és a gondozás sem szakszerűen, sem gondosan történt. Több olyan eset is előfordult, hogy az a cég, amely megkapta a támogatást, felvette a pénzt és a telepítést követően gondot sem vetett a szőlő ültetvényre (Kovács, 2009).

1.4. Kárpátalja nevesebb borászatai

Jelenleg a Kígyóson élő, Sass Károly rendelkezik a kárpátaljai tájjellegű borok legszínesebb palettájával. Több mint huszonötféle bort kóstolhatnak meg, ha a pincészetükbe betérünk. Megtalálható itt a Királyleányka, a Hárslevelű, a Rizling, a Tramini, a Zalagyöngye, a vörös borok közül a Golubok és többek között a Cabernet Sauvignon is (Kovács, 2009).

Benében, Parászka György létrehozott egy borkóstoló pincét. Itt 35–40 vendég fér el kényelmesen. A borkóstoló termet egy még az olasz hadifoglyok által vájt pincében alakította ki. A házigazda büszke lehet a beregszásziborfesztiválon díjat nyert boraira: az Olaszrizlingre, a Pölöskei muskotályra, a Cserszegi fűszeresre. A vörös borok közül mostanság a Kárpátalján egyelőre újdonságszámba menő Medinát ajánlja az ínyencek figyelmébe (Kovács, 2009).

Beregszászon 2001 óta megrendezett borfesztiválok, Varga Bála, muzsalyi borász, nyerte el a legtöbb érmet, ez alapján kijelenthetjük, hogy ő a környék legsikeresebb borásza (2009). Legismertebb és legközkedveltebb borai közzé tartoznak: Cabernet Sauvignon, Tramini, Muskotály. A borász néhány évvel ezelőtt próbálkozott először vermut borok készítésével. Gondosan megválogatott gyógynövények áztatásával készül az ilyen ital, amely nem csupán élvezeti cikk, hanem egyben orvosság is. A gazda azt vallja, míg megtehetjük, a keserű pirulák helyett ezt a jókedvre derítő, egészséget megőrző italt fogyasszuk (Kovács, 2009).

Szerednyére nem csupán a középkori várrom miatt érdemes ellátogatni és ezt az idegenvezetők is jól tudják. A helyi Leányka cég, a 2000-es évek közepén borkóstolót alakított ki, amelyet Dobó István neve fémjelez. Itt többnyire háromféle bort kínálnak a vendégeknek: Müller Tourgout, Leánykát és Cabernet Sauvignont (Kovács, 2009).

Ungvár központjába, a Chardonnay borkóstolóban ízelelhetik meg a helyi borokat és borkülönlegességeket a megyei székhelyre látogatók, Királyházán pedig a helyi borászati üzem nem csupán tájjellegű borokkal kínálja meg a vendégeket, hanem az itt készült konyakkal is (Kovács, 2009).

A borturizmus a gazdaság egyik legjövedelmezőbb ágazata. Nem kell jóstehetség hozzá: idővel bővül majd a turisták fogadására berendezett borozók száma Kárpátalján (Kovács, 2009).

1.5.A borkultúráról általánosan

Kovács Elemér, 2009-ben megjelent „Szőlészet, borászat Beregvidéken” című művében két alfejezetet is annak szentelt, hogy a borkultúráról írjon.

A beregvidéken élők mindig is büszkék voltak szőlőtermesztési és bortermelői hagyományaikra. A gorbacsovi időszakot azonban eléggé megszenvedték a helyi szőlőültetvények. A nagy Szovjetunióban egyébként is inkább a vodkázás volt népszerűbb. Azt aztán lehetett két decis pohárból is

vedelni. A bor viszont megköveteli a fogyasztási kultúrát, annak minden ízét-zamatát érezni kell a kortyokban. Ezért semmiképp sem szabad hát igénytelenül, odafigyelés nélkül csak úgy vedelni a bort.

„Hisz a borban – a jó borban – benne van évezredek szőlőtermesztési és bortermelő tapasztalata, az adott éghajlat minden napsütése, a talaj kínálta ízek és persze a szőlősgazdák minden tudása, szakértelme.”

- Kovács Elemér, 2009

A bort és a borászt mindig tisztelni kell. Ennek köszönhetően és talán azért is mert a jó bor csak annak mutatja meg magát igazán, aki hozzáértő, kialakult a borfogyasztási illemtan is. Fussuk át ezeket az illemszabályokat. Az első és egyben legfontosabb szabály, hogy mindig mértékkel fogyasszuk a bort. Ne legyen a bor a lerészegedés eszköze. Egy vagy két pohár bor jó biztosítja a jó közérzetet és hangulatot, ha többet fogyasztunk, az megzavarja az egész szervezetünk normális működését megzavarja, előfordulhat, hogy még az eszünkét is. Ahhoz, hogy mértékkel tudjunk fogyasztani, kell a megfelelő társaság is, például olyanok, akik bele nyugszanak abba, hogy tényleg csak két pohárral szeretnénk fogyasztani és nem tukmálják mindenáron ránk a harmadik, negyedik és az az utáni pohár borokat, és akik nem aszerint bírálják a másik személyt, hogy az mennyi bort képes leönteni a torkán. Tehát ezt összevetve az, hogy mennyit iszunk az néha a vendéglátón is múlik, de főként azért önmagunkon, példának okáért mondjuk azon is, hogy mennyire vagyunk tisztában a borkóstolás szabályaival, illetve a borfogyasztás etikájával.

A borkóstolás az egy rítus, amely fő célja az adott borász vagy az ő borainak megismerése. Borkóstolóra nem szomjoltás vagy lerészegedés céljából megyünk, hanem egy adott borász által a legjobbnak tartott borait ízleljük. Ezzel is magyarázható, hogy a kóstolásokon miért nem töltik tele soha a poharakat. A borkóstolásokon illik az asztalra tenni valamilyen harapnivalót: ez lehet akár száraz sütemény, de kár lehet fűszermentes sültszalonna is. A borversenyek zsűritagjai általában alma- vagy sajtdarabkákat rágcsálnak két bor között, mivel

ezzel tudják legjobban semlegesíteni az előző bor ízeit és így a következő bor zamatát is ki tudják élvezni.

A borkóstolásnak is van egy folyamata, amelyet ismernünk és követnünk is kell, ahhoz, hogy helyesen kóstoljunk és élvezni tudjuk a bor minden cseppjét és zamatát. Ezt a folyamatot Kovács Elemér így írta le:

„Az igazi borértő és borszerető legelőbb a bor tisztaságát vizsgálja. A gyertyafény elé tartott borospohár megmutatja, mennyire tisztult le a bor. S persze ne feledkezzünk el a „borgyűrűről”. Az ital tetején, a pohár oldalán fellelhető olajosnak tűnő gyűrű a bor testességét mutatja. Ezután következhet az íz vizsgálja: a szánkba vett „kortyot” forgassuk meg a nyelvünkkel, hogy minél több ízlelőbimbónk érezze a bor sajátos, és mégis jellegzetes ízét.”

- Kovács Elemér, 2009.

2. FEJEZET

A borturizmus

2.1. Betekintés a borturizmusba

A borturizmus egy olyan utazási forma, melynek fő célja a borok kóstolása azoknak a fogyasztása és a borkészítés folyamatába való mélyebbreható betekintés. A borturizmus elősegíti más turisztikai szakágaknak a fejlődését is. Példának okáért előidézi a gasztronómia fejlődését, a hotelek és más szállóhelyek kialakítását és azok specifikálódását, továbbá egyre több olyan szállodát nyitnak, ahol a spa részleg a szőlőre és a borra van kihegyezve (https://turizmusonline.hu/gasztro/cikk/a_borturizmus_es_jotekony_hatasai, 2023).

A borturizmus a pálinkaturizmus népszerűsítésében is kulcsszerepet tölt be, azonban a bor a szeszes italok között is kitüntetett helyet foglal el. Ezt több dolog is indokolja: az első az maga az alapanyag melyből előállítják a szőlő és annak egyedisége és különlegessége, a hagyományok, az előállításhoz szükséges szakértelem, a minőségben megmutatkozó különbségek, a sokféleség és nem utolsósorban az, hogy a bor nagyszerűen párosítható a gasztronómiával. Ezek mellett a borok értékéhez hozzáadódnak a szőlő termesztésének az igényei. A szőlő terméshozamát és a belőle készült bor milyenségét rengeteg dolog befolyásolja, a két legfontosabb talán az éghajlat és a talaj. Továbbá a mai bor készítést az emberek a boros pincékhez kötik, amelyekhez szorosan kötődik a kézművesség és a falusi turizmus. A fentebb említetteket mondhatjuk a bor fő turisztikai csalogató eszközeinek, de ezek mellett kiemelten fontos, ha a termelői hely híres vagy népszerű boroknak az előállítási helye, a termelőhely nagyon szép, festői környezetben található, az itt munkálkodó borásznak jó híre van a szakmában, érdekes eseményeket szerveznek és az infrastruktúra a borturizmushoz van kialakítva. Nem elhanyagolható pont, ha a borászatok közelében más fajta turisztikai vonzerőket is találhatunk. De fontos

megjegyezni, hogy borturizmusról csak akkor beszélhetünk, ha az utazás fő célja a bor.

(https://turizmusonline.hu/gasztro/cikk/a_borturizmus_es_jotekony_hatasai, 2023).

A borturizmus a turizmuson belül egy meglepően sokszínű szakág. Sok típusa, ezek közül néhány: pincelátogatás, üzemplátogatás, borkóstoló (ezen belül pincében történő borfogyasztás, illetve minőségi, általában kóstolósoron alapuló borkóstolás), borút kialakítása, borkóstoló túra, borászok szálláskínálata, vendéglátása, borvendéglők borvidékeken, bor és egyéb turizmus összekapcsolása (pl. wellness), bortrezor, vendégek pincészetekhez kötése, borfesztivál, szüret, szüreti fesztivál, borértékelés, borvásár kereskedőknek, borral foglalkozó civil és szakmai szervezetek utazásai, gasztronómia, borest szervezés, esetleg kulturális programmal, borbál, újborkóstolás, borakadémia (https://turizmusonline.hu/gasztro/cikk/a_borturizmus_es_jotekony_hatasai, 2023).

2.2.Kárpátalja borturizmusának rövid összefoglalása és a Kárpátaljai Borút

Kárpátalja borászata nagy hagyományokkal büszkélkedhet, ennek ellenére a nemzetközi borpiacokon nem igazán vannak elterjedve a helyi tájjellegű borok. A kárpátaljai borturizmus sajnos nem igazán fejlett a turisztikai ágakon belül, ezért főleg csak ukrainai szinten számottevő és az ideérkező turisták jelentős része vagy kárpátaljai vagy Ukrajna távolabbi régióból származik, külföldi látogatók csak elvétve fordulnak itt meg és azok majdnem egésze a szomszédos országokból érkezik, főleg Magyarországról. A kárpátaljai borturizmust a Kárpátaljai Borút (1. ábra), több kisebb családi pincészet, 3 nagyobb borüzem (Cotnar, Chizay és Leányka) és a helyi borfesztiválok jelentik (Berghauer – Sass, 2019).

A Kárpátaljai Turisztikai Borutat a Kárpátaljai Borászok Egyesülete hozta létre 2008ban. A Borút a régió 15 legjobb pincészetét és kóstolóját foglalja magában, elsődleges cél a kárpátaljai borok népszerűsítése. Minden helyszínen 6-12 bort kínál, amelyeket megkóstolhat. Különösen figyelemre méltó a posztszovjet vidékeken népszerű Tramini szőlőfajtából készült édes fehérbor, más néven Troyanda Karpát (Kárpátok Rózsája). A borút négy kárpátaljai régióban (Nagyszőlősi, Beregszászi, Munkácsi, Ungvári) halad át, a kárpátaljai 5 pincészet pedig a Tagilov Szőlészeti és Borászati Intézet által minősített, és ez alapján alakított ki egy „hétvégi túra” útvonalat. Az útvonal a munkácsi, a nevickei és az ungvári vár meglátogatását, a beregszászi termálfürdőben való fürdözést, valamint Európa leghosszabb hársfasorán (Ungvár) való sétát tartalmaz. A borban való fürdőzés és a boralapú szauna is szóba került, mint kiegészítő.

3. FEJEZET

Kárpátalja természetföldrajzi jellemzése

3.1. Földrajzi fekvése

Kárpátalja Ukrajna legnyugatibb megyéje. Területe nagyjából 12 800 km². Legnagyobb Kelet-Nyugati távolsága 190 km hosszú, a legnagyobb észak-déli kiterjedése 90 km hosszú. Négy országgal is határos, északon 33,4 km hosszan Lengyelországgal, nyugaton 98,9 km hosszan Szlovákiával, délen 130 km hosszan Magyarországgal és 205,4 km hosszan Romániával határos. A Kárpátok által két megyével szomszédos: Lviv- és Ivano-Frankivszk-megyével. Kárpátalja földrajzi középpontját a Kuk-hegy jelenti (Molnár J., 2009)

A Kárpátaljai terület határai természetes és mesterséges határok. Az északkeleti határ a Kárpátok medencéjében húzódik, és elválasztja a Tisza vízrendszerét a Dnyeszter és a Prut folyók medencéjétől. A legfontosabbak az Uzsoki (889 m), a Vereckei (841 m), a Toronyai (931 m) és a Tatár (961 m) hágók. Ezen a gerincen húzódik a teljes lengyel határ, valamint a szlovák és a román határ egy része is. A Tisza a romániai és magyarországi természetes határ részét is képezi. Az ukrán-szlovák, az ukrán-magyar és az ukrán-román határ jelentős része mesterséges, és nem kapcsolható természetes földrajzi egységekhez (Molnár J., 2009).

Kárpátalja elhelyezkedésének előnyei közé tartozik a Közép-Európában való elhelyezkedése, az Ukrajnát Közép-Európa országaival összekötő fő autópályák, vasutak, csővezetékek és távvezetékek jelenléte, valamint négy, Ukrajnánál fejlettebb, az Európai Unióhoz tartozó ország közelsége. Másrészt a fővárostól több mint 800 kilométerre, a tengerparttól és Ukrajna ipari területeitől távol eső fekvése miatt Ukrajnán belül periférikussá válik (Molnár J., 2009).

3.2. Domborzata és geológiája

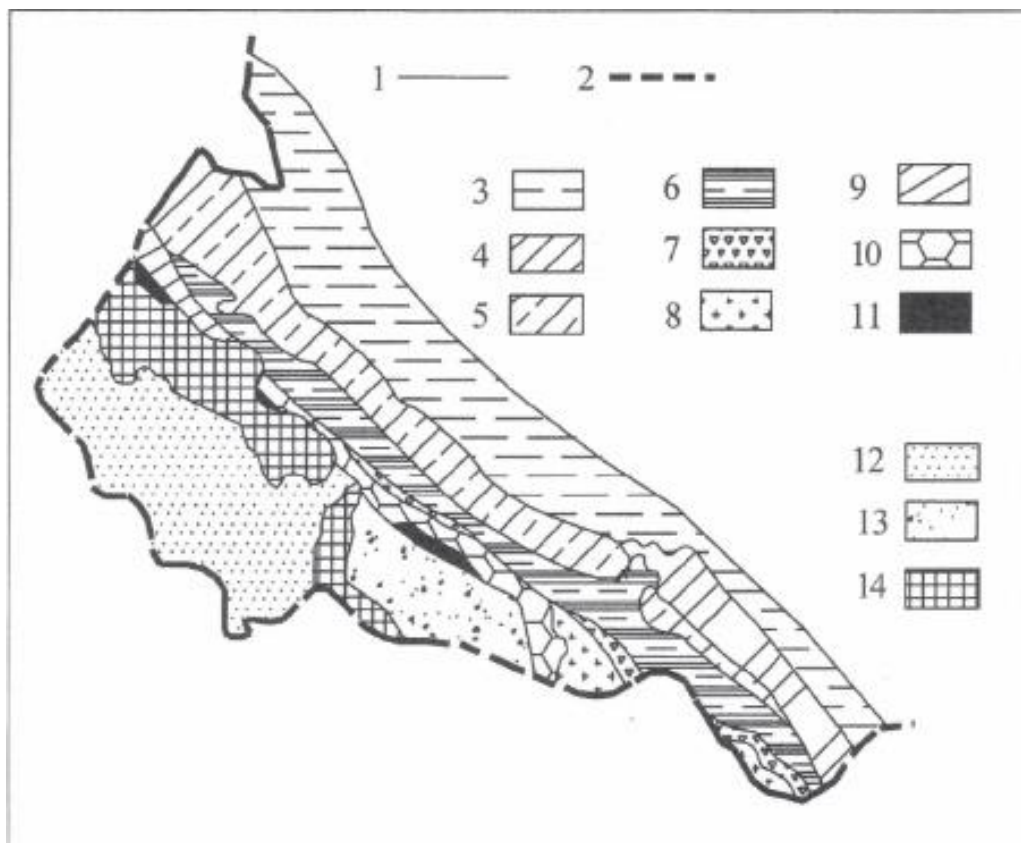
Kárpátalját a geológiai szempontok alapján két nagy részre oszthatjuk: a Gyúrt-Kárpátokra és a Kárpátaljai-süllyedékre (Lazarenko – Lazarenko et al., 1963; Szidorenko, 1966; Kruglov, 1986;). A Gyúrt-Kárpátok alatt azokat a flis szerkezetű elemeket értjük, amelyek a kréta-paleogén során takaróba rendeztek és a miocénra formálódtak ki. Ezeken az elemeken kívül ide sorolják még a bajkáli-hercíniai eredetű Máramarosi-masszívumot (2.ábra).

„Központi depresszió” -nak nevezik a Krosznói takarót, mivel az Északkeleti-Kárpátok takarói között központi helyet foglal el, de szokták még „Központi szinklinórium” és „Központi Kárpátok” névvel is illetni. A környezetében elhelyezkedő Szkiba-, Dukla-, és Csornahora-takarókhöz képest süllyedék helyzetű. Ezen szakasz a Nyugati-Kárpátok sziléziai takarójának, annak is a délkeleti részének, a folytatása. Ez az öv egy hatalmas süllyedékként húzódik végig a Kárpáti ív ukrain szakaszán. A takaró pikkelytakarós szerkezetű, hasonlóan a szomszédos övekhez. A takaró anyagára főleg kréta-paleogén-alsómiocén üledéksor jellemző, azonban a legnagyobb része a krosznói fácienshez tartozik, amely oligocén korú (Gönczy, 2009).

Délkeleti irányban a Krosznói-takaró folytatása a Csornahora-takaró. A takaró a román határtól a Tisza és a Tarac vízválasztójáig húzódik, egy 5-15 km-es sávban. Az anyagára a flis jellemző, a külső része egy durva flis takaró, míg a belső részén inkább a finom gradációjú flis játszik főszerepet (Gönczy, 2009).

A Dukla-takaró egy az alsómiocénban kiemelkedett flis szerkezeti-fácienszóna. A Dukla-takaró anyaga a kréta-paleogén korú, azonban meg kell említeni, hogy a takaró anyagának legfiatalabb részei csak az alsómiocénban rakódtak le. Erre az övre is a pikkelytakarós szerkezet a jellemző. A Dukla-takaró az egész Északkeleti-Kárpátokon végig nyúlik. Ukrajna területére Szlovákia és Lengyelország felől húzódik át. Északon a Krosznói- és a Csornahora-takaró határolja, míg délen a Pienini- illetve a Máramarosi-szirtöv és a Máramarosi-masszívum határolja (Gönczy, 2009).

Északnyugaton, közel a szlovák határig nyúlik a Szuha-takaró, amely az Ung völgyében, Kisberezsnánál ékelődik ki. A takaró északnyugati és délkeleti részei kiemelkednek. Anyagában az alsó-kréta komplexumok játsszák a főszerepet, de a központi területei viszonylag fedettek és a felső-krétai komplexumok jellemzőek ezen a területén a jellemzőek. Északon a Dukla-takaró részei helyenként befedik, délen Magura-takaró, a Rahói-takaró és a szirtövek határolják. Egy része átnyúlik a román határon is és ezeket a Románia területén elhelyezkedő részeket Csalhói-takaró néven említik. Keleti részén a Fekete-Cseremos és a Csornahora takaró határolja (Gönczy, 2009).

2.ábra Kárpátalja szerkezeti egységei

Jelmagyarázat: 1 - államhatár; 2 - takaróhatár. *Gyűrt-Kárpátok*: 3 - Krosznói-takaró; 4 - Csornahora-takaró; 5 - Dukla-takaró; 6 - Szuha-takaró; 7 - Rahói-takaró; 8 - Máramarosi-masszívum; 9 - Magura-takaró; 10 - Máramarosi-szirtöv; 11 - Pienini-szirtöv. *Kárpátaljai-süllyedék*: 12 - Csap-Munkácsi-medence; 13 - Aknaszlatinai-medence; 14 - Vihorlát-Gutini vulkáni vonulat.

Forrás: Kruglov, 1986, in: Gönczy, 2009.

A Magura-takarónak csak egy kis része nyúlik be Ukrajna területére, a szerkezet jelentős része Szlovákia és Lengyelország területén helyezkedik el. Erre is a pikkelytakarós szerkezet a jellemző. A Magura-takaró Ukrajnába átnyúló része rátolódott a Szuha- és a Dukla-takarókra. Főleg homokos-agyagos flis alkotja (Gönczy, 2009).

A Rahói-takaró maximális szélessége 7 km, ezt Rahó közelében éri el és innen kezdve hirtelen összeszűkül. Északnyugaton az utolsó kibukkanása Dolha közelében található, a Borzsa medencéjében. Szerkezetét bonyolult, apró gyűrődések alkotják, anyagában a felső-kréta korú flis dominál (Gönczy, 2009).

A Máramarosi-masszívum egy takarós felépítésű szerkezeti egység. Több nagyon idős formációt különítenek el benne. Továbbá több karbon-perm korú fáciens is megtalálható itt (Gönczy, 2009).

A Máramarosi-masszívum folytatása a Máramarosi-szirtöv. A Rahói-takaró is a Pienini-szirtöv között terül el. Anyagában felső jura-alsó kréta korú darabok dominálnak, de helyenként megjelennek felső kréta kori tömegek is, amelyeket transzgressziós eocén és oligocén összletek fednek. Az öv röviden úgy jellemezhető, mint különböző nagyságú olisztolitok sora (Kruglov, 1965).

A Pienini-szirtöv képezi a határt a Gyürt-Kárpátok és a Kárpátaljai sülledék között. A Kárpátok vonulatain 600 km hosszan tudjuk követni a nyomait, egy viszonylag keskeny 2-20 km-es sávban. Az Északkeleti-Kárpátokban nagyon kevés helyen bukkan ki, mivel a Vihárlát-Gutini vulkáni vonulat és a Kárpátaljai süllyedék miocén üledékei szinte teljes mértékben befedik. Anyagát főleg kréta korú márga és eocén korú flis alkotja, amelybe jura és alsó-kréta korú gigantikus szirtek ágyazódtak (Gönczy, 2009).

A Kárpátaljai-süllyedék a Kárpátok és a Pannon-medence között található, neogén molasszal feltöltött terület. A Kárpátaljai-süllyedéket a Csap-Munkácsi-medence, az Aknaszlatinai-medence alkotja, ezek valóban süllyedékek, de a süllyedékhez tartozik még a szarmata-pannon korú Vihárlát-Gutini vulkáni vonulat is (Szidorenko, 1966). A süllyedék áterjed Szlovákiába (Kelet-szlovák-

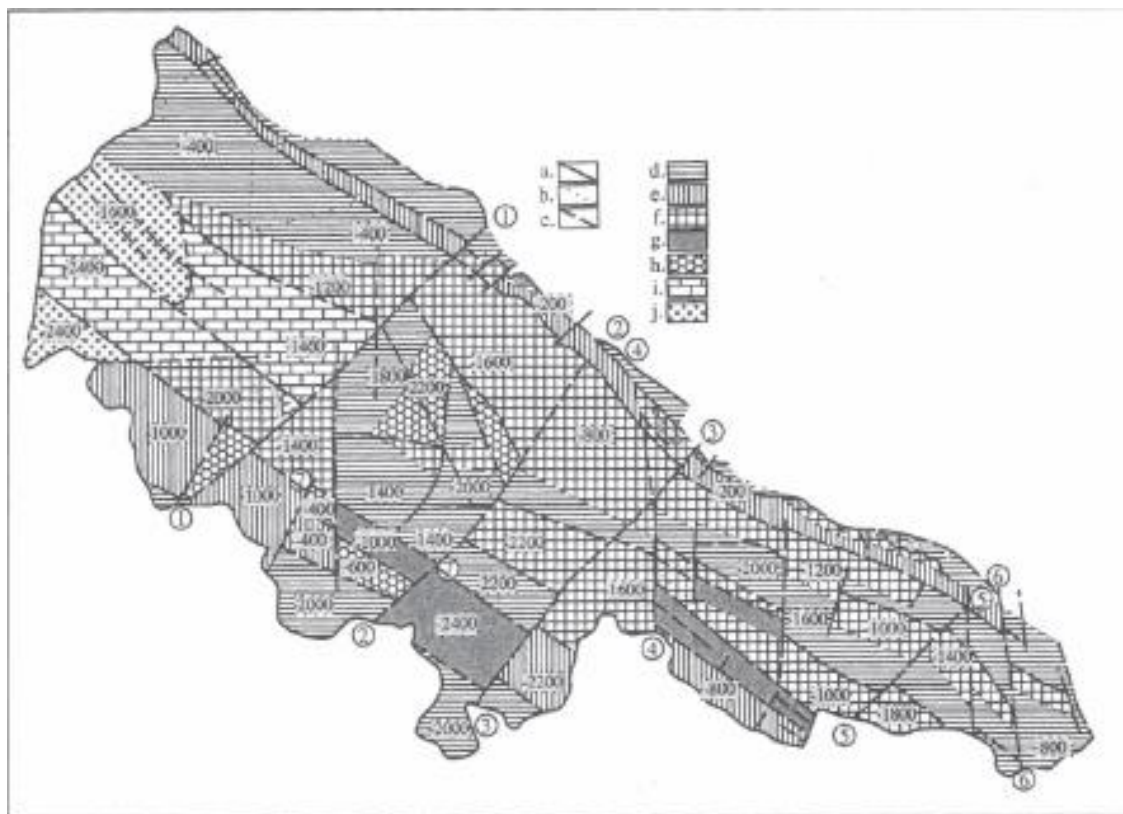
Alföld) és Romániába is. A Pannon-medencétől a peripannon-mélytörés választja el. A terület sztratigráfiájában kirajzolódik a a preneogén aljzat (3.ábra) és az erre ráakódott neogén takaró (Lazarenko-Glinko-Zajceva, 1968; Kruglov, 1986).

Az aljzat paleozoós képződményei fekete, szenes rétegek, csillámos-agyagos palák, fillitek, aleurolitok, kavrcosodott csillámos polimikt homokkővek és kavics, de alárendelten agyagos dolomitrétegek és spillitek is megjelennek (Kruglov, 1995)

A mezozoós rétegek erős diszkordanciával települnek a paleozoós aljzatra. Tagolatlan triász-jura és felső-kréta összletek alkotják. A triászt és a jurát mészkővek, dolomitok, dolomitos mészkővek, sötét színű agyagok, aleurolitok, homokkővek, diabáz és diabáztufás komokkővek, vékony jáspilitsávok jellemzik. Szerves maradványokat csak elvétve találtak. Főleg karbonátos cementációjú kavics, konglomerátum, illetve mészkő és márga alkotja (Lazarenko – Lazarenko et al. 1963; Szidorenko 1966)

Paleogén képződményekhez diabáz, agyag, meszes agyag és aleurolit tartozik. A felszínre került spórák és pollenek alapján alsó-középső paleogén állapítható meg. A továbbiakban külön kell választani az alföldi területet a vulkáni vonulattól (Lazarenko - Lazarenko et al. 1963; Tyitov-Karpov et al. 1969).

A Teresulszki-formáció a Kárpátalja síksági területein a legkorábbi regionális neogén formáció, amely a középső-miocén transzgresszió bázisképződményeként indult és az átlagos vastagsága 20-60 méter. Főleg breccsa, kavics és konglomerátum alkotja, de előfordul benne terrigén homokkő, aleurolit és még ritkábban agyag is előfordulhat benne. A Novoszelicai-formációhoz kapcsolódik jelentéktelen eróziós diszkordanciával, amely rá és gyakran a paleogén aljzatra is rátelepedik. A Novoszelicai-formáció összetételében a savanyú vulkanitok, agyag, márga, homokkő dominál (Gönczy, 2009).

3.ábra. A Kárpátaljai-süllyedék aljzata

Jelmagyarázat: a) – Államhatár; b) – Képződményhatár; c) – Törésvonalak (1 – Munkácsi-, 2 – Borzsovai-, 3 – Nagyszőlősi-, 4 – Királyházi-, 5 – Taracközi-, 6 – Aknaszlatinai-, 7 – Jánosi-törésvona); d) – Paleogén; e) – Kréta-paleogén; f) – Kréta; g) – Jura; h) – Triász; i) – Mezozoikum; j) – Paleozoikum.

Forrás: Lazarenko, 1968; Sakim, 1976; Kruglov, 1986, in: Gönczy, 2009.

Az alsó-pannonba folytatódik a korábbi üledékképződés. Mindez az Izai- és Keselymezői-formációban fedezhető fel. A felső-pannonban, tavi körülmények és édesvízi faunaelemek dominálnak. A főleg lignit, agyag és agyagos homokkővel jellemezhető rétegsor mind ásványtanilag, mind litológiaiilag nagyon közel áll az ezt befedő alsó-pleisztocén korból származó Csapi-formációhoz. A főleg tavi-alluviális és mocsári összetetkből álló képződményben idős teraszok is találhatóak. A középső-, felső-pleisztocén során a tavi környezet, a Szernye-mocsár területét leszámítva, a Minaji-formáció hordalékkúpjai váltják fel. A holocén elejétől ártéri- és meder-üledékek

keresztrétegzett formációi és durva görgetegei jellemzőek (Venglinszkij, 1975; Verescsagin, 1982; Adamenko – Grodeckaja, 1987).

A Kárpátalja területén húzódó vulkáni régiók két jól elkülönülő sávra koncentrálódnak. Az egyik a Vihorlát-Gutini vulkáni vonulat, amely a Pienini-szirtövhöz kapcsolódik, a másik, a Peripannon-mélytörés zónával kijelölhető sáv, amely a Csap-Beregszász-Nagybánya vonalhoz köthető (Malejev, 1964; Merlics – Szpitkovszkaja, 1965). A két vonulat között egyesek megkülönböztetnek egy átmeneti sávot, amelyet a Csap-munkácsi-síkságon kibukkanó, vulkáni eredetű dombok (Derceni-hegy, Salánki-hegy, nagyszőlősi Fekete-hegy) képviselnek a felszínen (Seghedi – Downes et al. 2001).

A Vihorlát-Gutini vulkáni vonulat általános északnyugat-délkeleti csapású viszont a Nagyszőlősi-hegység területén erősen dél irányába hajlik. Ez az irányváltás azzal magyarázható, hogy az itt fellelhető vulkanitok képződése genetikailag három különböző mélytörési zónához kapcsolható, amelyeket csak a képződményeik morfológiája foglal egységes vonulatba. A Vihorlát-Borló kitörési centrumai a Pienini-szirtövhöz, a Nagyszőlősi-hegység összletei a Nagyszőlősi-mélytöréshez, az Avas vonulata pedig a Peripannon-mélytöréshez köthető (Merlics – Szpitkovszkaja, 1965; Koronovszkij, 1965; Tolsztoj, 1976).

A szermatától a pannon végéig tartott a neogén vulkanizmus legfontosabb periódusa. Az időszakot különböző aktivitású fázisokra lehet osztani. Az egyes fázisok kezdetét az északnyugat-délkeleti és északkelet-délnyugati mélytörések kialakulásához lehet kapcsolni. A szarmata végéig egy egységes süllyedésről lehet beszélni a Kárpátaljai-síkság területén. A pannon kezdetétől előtérbe kerülnek az aljzat különböző részeinek vertikális mozgásai, mind pozitív, mind negatív irányban (Gönczy, 2009).

Az ottngi-kárpáti időszakban kezdődő vulkáni aktivitás fő területe a Beregszászi-dombság. Főleg dácit- és riolit tufák jellemzik, illetve biotitos andezit. Bádeni kitörési termékek csak a Beregszászi-dombság területén lelhetőek fel. Az ekkor felszínre jutott vulkáni anyag összetétele bázisosabb az

előzőekhez viszonyítva, hiszen a már említett riolit, dácit, andezit mellett bazaltos-andezit és a hozzájuk kapcsolódó tufák játsszák a főszerepet. A Beregszászi-dombságon a vulkánosság befejező szakasza a szarmatában történik, viszont a szarmata vulkanitok elterjedése már jóval nagyobb a Beregszászi-dombságon kívül. Jellemző előfordulási helyeik a Vihorlát-Popricsnij, a Makovica, a Szinyák, a Borló-Gyil és az Avas területein találhatóak (Gönczy, 2009).

A pannóniai korszakban egy újabb vulkáni aktivizáció kezdődött. Ekkor alakultak ki a Nagyszőlősi-hegység bazaltos-andezit láva és tufahorizontjai. A Vihorlát-Borló-Gyil területén ugyanekkor dácitos-andezit szubvulkanitok képződtek, továbbá andezit és bazaltos andezit lávaömlések és tufaszórások történtek. Az Avas területén andezit és bazaltos andezit tufák és lávák alakultak ki (Szoboljov – Kosztyuk, 1958; Merlics – Szpitkovszka, 1958a; 1958b; Malejev, 1964, 1965; Tolsztoj, 1976).

Kárpátalja területének geomorfológiai fejlődése öt szakaszra osztható. A felső-oligocén – alsó-miocénban a kárpáti rendszer folyamatos emelkedése figyelhető meg, továbbá ekkor folyik a pikkelytakarós szerkezetek kialakulása. A középső-miocén idején folytatódott az emelkedés, illetve annak egyenetlenebbé és intenzívebbé válása. A felső-miocénra egy denudációs felszín kialakulása tehető, illetve folytatódnak a keresztirányú völgyek fejlődése. A pliocénra szakaszos emelkedés jellemző. A pleisztocén egy újabb kiemelkedési időszak, amely egybeesik a glaciálisok időszakával. Ezeknek a felszínfejlődési folyamatoknak a következménye, hogy Kárpátalja mai területének 20%-a síkság és 80%-a hegyvidék (Raszkatov, 1957; Szidorenko, 1966).

A Csap-munkácsi-síkság (vagy medence) területe nagyjából 2000 km². Északon és Keleten a Vihorlát-Gutini vulkáni vonulatba vált át, míg északnyugaton a Kelet-szlovák-alföldre megy át, amely igazából ennek a síkságnak a része és természetes folytatása. A terület egyenletes felszínű, a kárpátaljai területen ártérfeletti teraszok találhatóak, melyeket a Tisza és annak

jobb oldali mellékfolyói alakítottak ki. A síkság határait vulkáni eredetű magaslatok sora jelenti. Csapnál a síkság a szolút magassága 100 méter, míg a Vihorlát-Gutini vonulat közelében 116-120 méterig emelkedik (Gönczy, 2009).

A Csap-munkácsi-síkság területén több kisebb, különböző korú és eredetű vulkáni maradvány található szétszórva. Ilyenek például a Beregszászi-dombság tagjai: az Ardói-hegy, a Csepka, a Hosszú-hegy, a Kerek-hegy, az Aranyos, a Nagy- és Kis-hegy. Ezeken kívül még Beregszász és Csap között találhatóak különálló maradványként számon tartott, alsószarmata korú riolit dómok. Pannon vulkáni maradvány a nagyszőlősi Fekete-hegy, továbbá hasonló korú a Salánki-hegy is, amely egy kis andezites monovulkán. Munkácstól délre található még egy kis salakos maradványkúp, Dercen közelében (Kulcsár, 1943; Malejev, 1964; Danyilov – Bagdasarjan, 1968).

Az Aknaszlatinai vagy Máramarosi-medence Huszttól keletre egészen Lonkáig húzódik. A Csap-Munkácsi-síksághoz a Huszti-kapun keresztül kapcsolódik. Szélessége nagyjából 20 km míg hossza kb. 50 km. Nyugaton és délen körbeveszi a Vihorlát-Gutini vulkáni vonulat, északon és keleten ívesen felemelkedik a Gyűrt-Kárpátok kréta-paleogén korú láncaira (Gönczy, 2009).

Az Aknaszlatinai-medence miocén homokos-agyagos és vulkáni képződményekből áll. Bonyolult a reliefe, maradványteraszok kapcsolódnak a vízváltakhoz és a keskeny hegyhátakhoz. Relatív magasságuk (a Tiszához viszonyítva) 100-150 méter körüliek (Malejev, 1964).

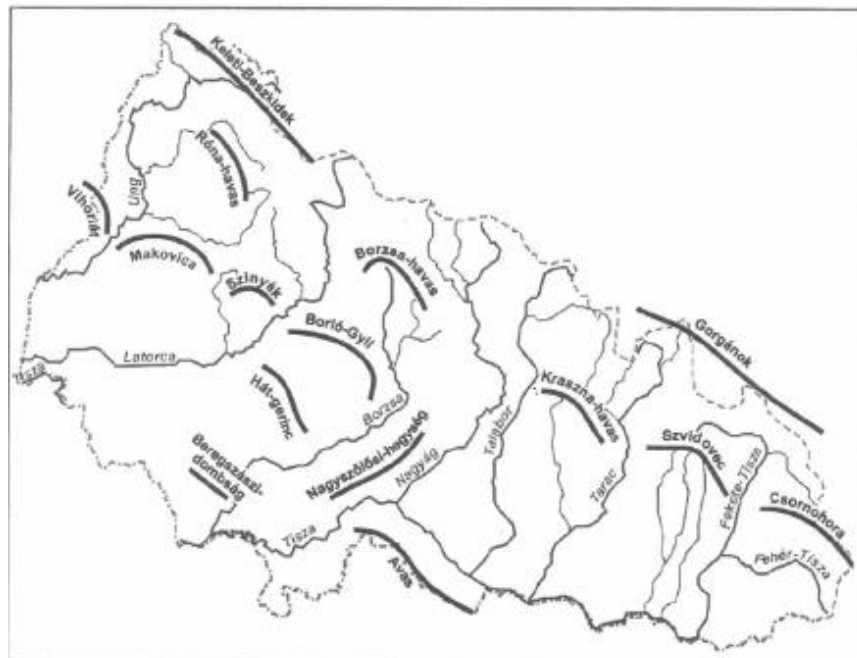
A kárpátaljai hegyvidék három részre tagolható. A süllyedéktől indulva az első a Vihorlát-Gutini vulkáni vonulat, vele párhuzamos a Havasi- és a Vízváltak-vonulat. A Vihorlát-Gutini vulkáni vonulat ukrain szakaszának hossza nagyjából 120 km, szélessége pedig 15-20 km. A vonulatot a folyók gerincsorokra szabdalják, továbbá a déli lejtőkön ered több kisebb folyó, amelyek ezeket a lejtőket sorozatos nyúlványokra szabdalják, ezzel bonyolulttá téve a domborzatot. A vonulat átlagos magassága 700-800 méter, viszont egyes csúcsok, ha kevéssel is, de túllépik az 1000 métert. A vonulatot az alábbi

egységek alkotják Kárpátalja területén: Vihorlát Poproóicsnij, Antalóci Poljana, a Makovica, Szinyék, Borló-Gyil, Hát-gerinc, Nagyszőlősi-hegység és az Avas (4.ábra) (Gönczy, 2009).

A Havasi-vonulat a nevét egyesek szerint azért kapta, mert az Alföld felől nézve itt marad meg legtovább a hó, mások szerint az elnevezése abból fakad, hogy alhavasi rét található itt. A helyiek poloninaként ismerik a vonulatot. A Havasi-vonulat tagjai: Róna-havas, Borzsa-havas, Kraszna-havas, Szvidovec és a Csornahora (4.ábra). Ennek a vonulatnak a tagja Ukrajna legmagasabb pontját jelentő Hoverla (2061 m) is.

A Vízváltó-vonulat területének jelentős része Kárpátalja határain kívül esik. Itt található a Keleti-Beszkidék és a Gorgánok (4. ábra). A vonulatot hágók szabdalják fel: Vereckei-hágó, Tatár-hágó, Toronyai-hágó és az Uzsoki-hágó.

A felsorolt három hegyvidéki vonulatot a takarók mentén kialakult, hosszanti völgyek választják el egymástól (Gönczy, 2009).

4.ábra Kárpátalja fő hegygerincei

Forrás: Gönczy, 2009.

3.3. Éghajlata

Kárpátalja a mérsékelt éghajlati övben helyezkedik el. A domborzatából adódóan az éghajlatát nem mondhatjuk egységesnek. Síksági területeken a kontinentális hatások dominálnak jelentősnek nevezhető csapadékmennyiséggel párosulva, a hegységi területeken a változékonyabb hegyvidéki klíma érvényesül, amely hűvösebb és még csapadékosabb időjárást von maga után. Az év nagyjából háromnegyedét a meleg időszak teszi ki. Tavasszal gyakoriak a fagyok, ez az ilyenkor ideérkező sarki eredetű légtömegeknek tudható be. Az ősz jellemzően meleg, magasnak mondható a napsütéses órák száma és rendszerint száraz (Bulla – Mendöl, 1999).

A magassággal arányosan változik a hőmérséklet. Kárpátalja alföldi területein az átlagos évi középhőmérséklet nagyjából 9,5 °C, ez a mutató 1000 m magasságban mindössze 5 °C, 2000 méteres magasságban pedig a hőmérséklet 0 °C körül mozog. Az év leghidegebb hónapja Kárpátalján a január, ekkor a középhőmérséklet a hegységi területeken -4, -6 °C, míg az síksági részeken jellemzően -3 és 5 °C között mozog. A július a legmelegebb hónap, melynek középhőmérséklete az alföldi részeken nagyjából 19-21 °C, míg a hegységekben 7-13 °C között ingadozik. Abszolút évi hőingás az egész területen 68-70 °C között van. A hőmérséklet napi ingása viszonylag magas (10-15 °C). A hőingás nyáron jelentősebb méreteket ölt, mint télen. Főleg nyár vége felé közeledve jellemző, hogy a hajnali órákban a hőmérséklet kevesebb mint 10 °C, míg a napi maximum 25 °C vagy magasabb is lehet. A hegységekben előfordulhat, hogy fagyzugok alakulnak ki mélyebben fekvő völgyekben vagy medencékben, az ide beszoruló nagytömegű, hideg levegő miatt (Bulla – Mendöl, 1999).

A csapadék mennyisége kelet-nyugati irányban csökken, amelyet a domborzati viszonyok okoznak. Az éves csapadékmennyiség a síksági területeken 600-750 mm, az Ukrán-Kárpátokban pedig 1000-1500 mm hull. A csapadék évi járását a nyári maximum és a téli minimum jellemzi. A hóval borított napok száma a hegyvidéken átlagosan 80-150 nap között változik, míg az

alföldön ettől jóval elmaradva, mindössze 25-30 nap a hótakarós napok száma. A hótakaró vastagsága is hasonló különbséget mutat, az alföldön átlagosan 35-40 cm, a hegyvidékeken átlagosan 1 méter, de vannak olyan területek, ahol a hótakaró vastagsága elérheti az 1,5-2 métert is (Bulla – Mendöl, 1999).

3.4. Vízirajza

A Kárpátalján folyó folyók nagyrésze a Felső-Tisza vízgyűjtő rendszeréhez tartoznak és főleg az Északkeleti-Kárpátokból erednek. A Kárpátok nyugati lejtőin nagyjából 9400 vízfolyás ered, ezeknek a vize egyesül a Tiszában, ezeknek a vízfolyásoknak a hossza összesen majdnem eléri a 20 000 km-t. Ebből a nagyjából 9400 db vízfolyásból 9200 db olyan amelynek a hossza kevesebb mint 10 km, kb. 150 folyónak a hossza éri el a 10 km-t és mindössze 4 folyó haladja meg a 100 km hosszúságot (Tisza, Ung, Latorca, Borzsa) (Bulla – Mendöl, 1999).

A mai folyóhálózat arculatát a harmadidőszak végén, a vulkáni vonulat felgyűrődése után érte el. A vulkáni vonulat kialakulásával csak a nagyobb folyamok tudták felvenni a versenyt, ezek a folyók ekkor is tudták a völgyeiket szélesíteni, ezzel óriási völgykapukat létrehozva, a bővizűségüknek és a nagy esésüknek köszönhetően. Többek között így jöhetett létre a Huszti-, a Dolhai-, a Munkácsi- és az Ungvári-kapu is. A folyók az Alföld felé haladva eróziós munkát végezve, áttörik a velük szembejövő flis és magmás rétegeket és az esésük egyre jobban csökken, és amikor elérik a hegység lábát ott hordalékkúpokat hoznak létre. A folyók vízjárása változékony. A folyók medrei gyorsan megtelnek és a folyók vízmennyisége gyorsan növekszik, ez főleg hóolvadáskor, illetve a csapadékos időszak beköszöntével figyelhető meg, de előfordulhat, hogy egy 1-2 napos esőzés is előidézheti ezt. Ez főként az itt található kőzeteknek tudható be, mivel a nagymennyiségű lehullott csapadékból vagy az olvadt hóléből csak nagyon kis rész szivárog el és a nagyobb része a

meredek lejtőkön a folyókba áramlik és ez a folyók és patakok nagyon magas vízállásához vezet. (Bulla – Mendöl, 1999).

Évente legtöbbször két árvíz jellemző a folyókra, az első hóolvadáskor kora tavasszal, míg a második nyáron a csapadékos időszak maximának elérésekor. De a fentebb említett okokból kifolyólag, Kárpátalján a folyók az év bármely szakában előidézhetnek árvizeket (Bulla – Mendöl, 1999).

Legjelentősebb folyó - Tisza, melynek teljes 962 km hosszúságból 201 km a Kárpátalján található. Egyik kiindulópontja a Fekete-Tisza Szvidovecban, mely 49 km hosszú és 1889 m magas, míg másik ág a Fehér-Tisza nevet viseli, Csornahorában ered, 34 km hosszú és 1600 m magas. A két említett ág Rahón ötvöződik, megtartva az első kiindulópont észak-déli áramlatát egészen Visóig, majd onnan fordul nyugatra (Bulla – Mendöl, 1999).

Técsőn keresztül folyik az ukrán-román határ mentén, és a Huszti-kapunál éri el a síkságot, ahol egy nagy hordalékkúpot alkot. Ezután a Beregi-Tiszahát peremén halad tovább, majd elhagyja Kárpátalját Csap mellett, Tizasalamonban. Balról a Tisza Batárt, jobbról Kaszót, Gyertyánost, Apsicát, Taracot, Talabort, Nagy-ágot és Borzsát öleli fel. Az Ung folyó vize az Uzsoki-hágó közelében ered, a 190 km hosszú Latorca pedig a Bodrogon keresztül éri el a Tiszát (Bulla – Mendöl, 1999).

Kisebb folyók: Turja, Havas-patak, Szernye, Zsdenyova (Szarvas-patak), Kis-Pinye és Nagy-Pinye, Dusina, Viznice (Vizes-patak), Sztára, az Ilosva és Szinyanka (Bulla – Mendöl, 1999).

Állóvizekben viszont inkább szűkölködik Kárpátalja. Legjelentősebb a szív alakú, 500 méter átmérőjű és 15-20 méter mély Szinevéri-tó, mely a Malamaros-hegység egyik Talabor-forrásában, 989 méteres magasságban lévő hegy beomlásakor keletkezett.

A Máramarosi pleisztocén gleccserek több glaciális eredetű krátertavat konstruálnak. Ezek a Szvidovec, Csornahora csoportban, valamint a Hoverla és Turkul szorosaiban lakoznak. A vulkanikus hegységben kisebb tavak találhatóak,

mint a Lipcsei-tó a Nagyszőlősi-hegységben és a Kapuszögi-tó a Kéklő-hegységben (Szinyák). A mesterséges tavak közül a Talabor–Nagy-Ági vízerőmű Égermezei-tározója a legnagyobb.

A 20 négyzetkilométeres folyóvölgyi tározó 23 millió köbméter vizet tud befogadni. Nélkülözhetetlen megemlíteni a legmélyebb tavakat, amelyek a kiszáradt Szernye-mocsarat töltik be, a 800-1500 méter átmérőjű nagy- és kistavak, valamint a létrejött morotvatavak.

Több mint 300 ásványvízforrást tartanak számon Kárpátalján, ennek 61%-a a hegyek között, 33%-a hegylábaknál, 6%-a síkságon lelhető meg. Ásványos források több településen is vannak, pl. Uzsokon, Szolyván, Királyfiszálláson, Polenán, Ploszkótelken, Dombostelken, Szarvaskúton, Iványiban, Gyertyánligeten, Viskén. Aknaszlatinán és Királymezőn konyhasós bázis figyelhető meg (Bulla – Mendöl, 1999).

Jelentős gyógyfürdők találhatók Aknaszlatinán, Kovászón, Polenán, Sajántelepen (Bulla – Mendöl, 1999).

3.5. Talajai

A kárpátaljai talajtulajdonsága igencsak gazdag. Viszony három zónát különítünk el. A 104-140 méteres magasságban fekvő Kárpát-alföld szinte a teljes Beregszász és Nagyszőlősi vidéket, valamint Ungvár és Munkács térségének délkeleti részét foglalja magában.

A vulkáni vonulat nyugati részén, 140-400 m tengerszint feletti magasságban található terület az Ungvári, Munkácsi, Perecsenyi, Ilosvai, Huszti, Técsői járás, mindemellett még Rahó délnyugati egysége. Figyelembe kell vennünk regionális nagyságát, ami 400 m, mivel a négyötödét teszi ki a megye szférájának (Bulla – Mendöl, 1999).

Az alföldi területen a podzolos réti talaj és a barnaföld a legelterjedtebb talajtípus. Genezisében és fejlődésében jól kirajzolódik a gyér aljnövényzetű erdő ráhatása. A talajképző kőzet jellemzően a folyók által lerakott hordalék,

ennek köszönhetően az összetétele főként egynemű, agyag nehéz agyag és vörös agyag. A podzolos réti barnaföldek jó lehetséges termőképességgel rendelkeznek, viszont eléggé nehezen művelhető talajtípus. Kiváló termést hoz ezen a talajtípuson többek között: az őszi búza, kukorica, napraforgó, zab, különféle zöldség, a gyümölcs és szőlő (Bulla – Mendöl, 1999).

Az alföld alacsonyabban fekvő területein a glejes réti talaj dominál. A legjelentősebb összefüggő területet az egykori, Szernye-mocsár területén alkotja, jellemző erre a talajtípusra a gyakori túlnedvesedés és emellett az erdős növényzet dominál. A glejes réti talajnak rossz a vízáteresztő képessége és általában a talajvízszint is magas az ilyen területeken, ezeknek köszönhetően rendszeresen előfordul, hogy ezek a talajok huzamosabb ideig vízborítottság alá kerülnek és az a fő okozója annak, hogy az egész talajszelvény elglejesedik. Mezőgazdasági célokra kizáróan csak lecsapolás után használható (Bulla – Mendöl, 1999).

A magas Kárpátokban, 1300-2000 méteren barnaföldek találhatóak. A barnaföldek tápanyag-gazdálkodása kedvezőtlen, és elsősorban legelőként hasznosítják őket (Bulla – Mendöl, 1999).

4. FEJEZET

Kutatási módszerek

A munkámat a téma feltérképezésével kezdtem, ami szakirodalmak felkutatásában nyilvánult meg. Ezután a fellelt szakirodalmakat dolgoztam fel. A folytatásban Kárpátalja természetföldrajzi jellemzését írtam le, a terület geológiáját tüzetesebben és bővebben, mivel erre éleződik ki a munkám, ehhez is szintén az elérhető szakirodalmakat használtam fel.

A kutatás elkészítéséhez elsősorban a Google Earth Pro programot használtam. A Google Earth Pro egy olyan program, amely igazából inkább egy virtuális Földgömb modell, amelyben a Földünk bármely pontját vizsgálhatjuk, otthonról, a programban rendelkezésre álló eszközök sokszínű palettájának köszönhetően, a fejlesztők a világ legrészletesebb földgömbjeként említik.

A kutatás első lépése a feltérképezés és a digitalizáció volt. A Google Earth Pro-ban a „Vonalzó/sokszög” használatával körbe rajzoltam a szőlő ültetvényeket Kárpátalja területén. Ezeket a területeket onnan lehet felismerni, hogy általában domboldalakon találhatóak és jól kivehető, párhuzamos vonalakként jelennek meg a műholdképeken.

Ezután a következő lépés a kőzettípusok meghatározása volt, azokon a területeken, ahol szőlő ültetvény helyezkedik el. Ezt is Google Earth Pro segítségével végeztem el, elsőként a már bemért szőlő ültetvényeket megjelöltem helyjelzővel, ezután egy olyan réteget adtam hozzá, amely a kőzettípusokat mutatja és leolvastam. Az geológiai adatokat a Tyitov (et al., 1979) által szerkesztett földtani térkép digitalizált változatáról olvastam le. Továbbá létrehoztam egy adatbázis, amely tartalmazza a szőlőföldek sorszámát és kőzettípust, amelyen elterül.

Kutatásom elvégzésében a következő lépés a kategorizálás volt, a szőlőket a szerint kategorizáltam, hogy milyen kőzeten fekszik. A kőzettípusokhoz színeket rendeltem és mindegyiket átszíneztem annak megfelelően, hogy milyen kőzettípuson terül el. Ez alapján a következő kategóriák alakultak ki:

1. Riolit - kék
2. Riolittufa - halványkék
3. Dácit - lila
4. Dácitos andezit: narancssárga
5. Andezit - piros
6. Andezittufa - halványpiros
7. Dorobratovoi-formáció - barna
8. Bazaltos andezit - zöld
9. Agyag, homok, vulkáni eredetű és lignitrétegekkel - sárga

A korábban létrehozott adatbázist bővítettem az adott közettípusok jelölésével.

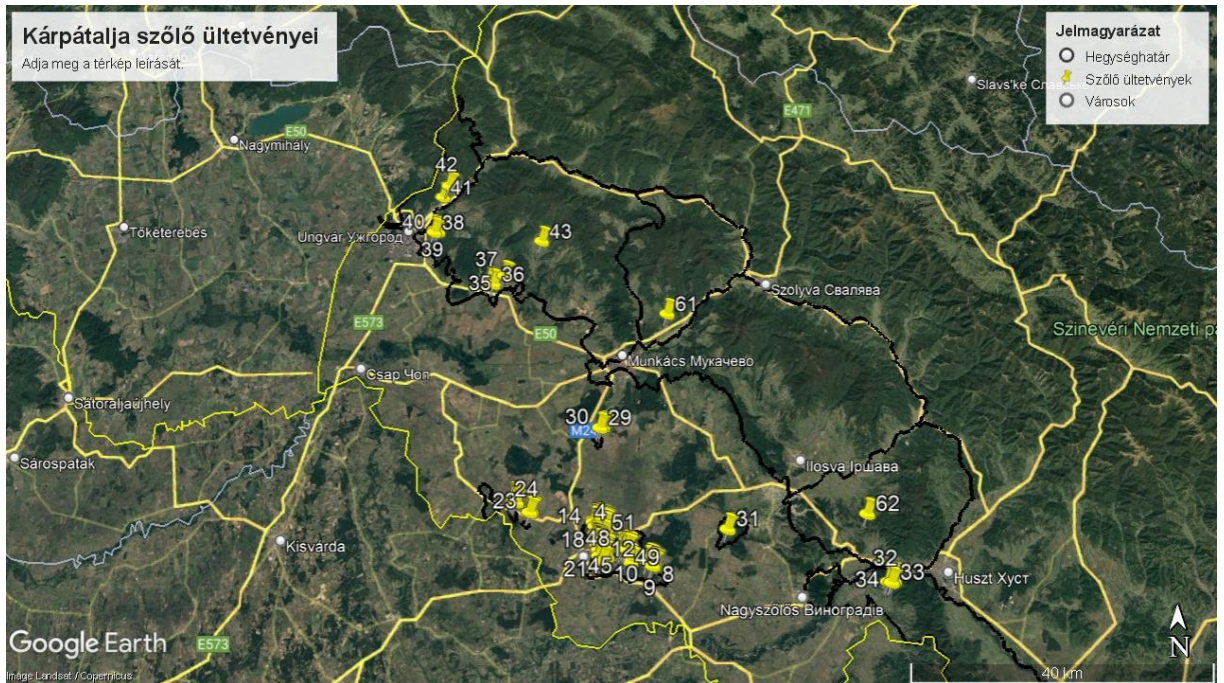
A kutatásom következő szakaszában számításokat végeztem. Elsőként bővítettem a meglévő adatbázist azzal, hogy hozzá adtam a szőlőültetvények területét és kiszámoltam az összterületüket. Ezután kiszámítottam, hogy Kárpátalja területének hány százaléka szőlőföld. A későbbiekben kiszámítottam az egyes közettípusok részarányát a szőlőföldek összterületén. A továbbiakban kiszámítottam még a szőlőterületek részarányát az adott Kárpátaljai hegyvonulatokon belül, amelyeken elhelyezkednek.

A végső lépés a kapott eredmények elemzése és leírása valamint a következtetés levonása volt.

5. FEJEZET

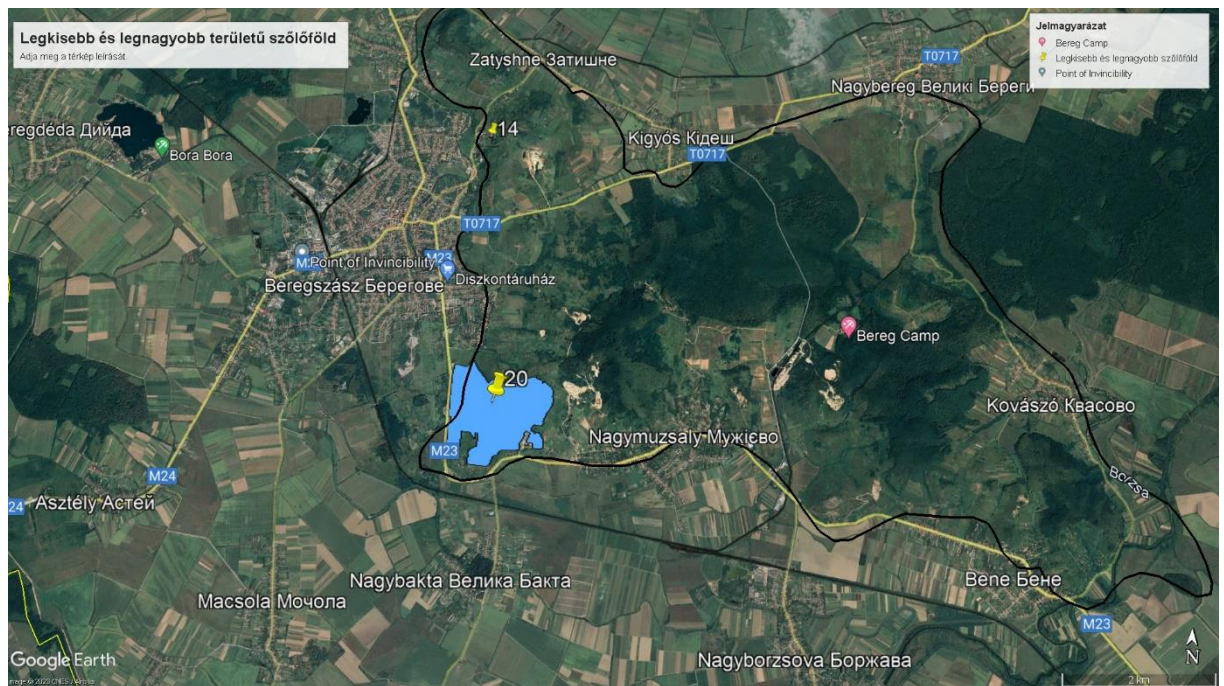
Eredmények

A feltérképezés során 62 darab egybefüggő, műholdfelvételen is jól azonosítható szőlővel beültetett területet találtam.

5. ábra. Szőlőültetvények Kárpátalja területén

A feltérképezett szőlő ültetvények összterülete 482,59 ha. A legnagyobb területű szőlősterület a Beregszászi-dombság területén helyezkedik el, amely területe 137 ha, a legkisebb szintén a Beregszászi-dombság területén helyezkedik el, amelynek a területe mindössze 0,1 ha (6. ábra).

6. ábra. Legkisebb és legnagyobb területű szőlőföldek

17 darab olyan területet találtam, amelynek területe kevesebb mint 1 ha, ezek elszórtnan találhatóak Kárpátalja területén. Az 1 és 10 ha közötti tartományba, a feltérképezett szőlő ültetvények közül, 32 darab tartozik. A 10-20 ha tartományba mindössze 5 darab szőlőföld tartozik. A feltérképezett szőlőföldek közül, 8 darab olyan van, amelynek a területe nagyobb mint 20 hektár. Számításaim alapján a Kárpátalja összterületének 3,8%-át foglalják el szőlő termőföldek. Továbbá azt sikerült megfigyelnem, hogy a szőlő területek nagyobb része a hegy- vagy domboldalak déli lejtőin fekszenek.

Lebontva hegyvonulatokra, azt az eredményt kaptam, hogy a szőlőföldek részaránya a Dédai-hegyen a legnagyobb, de a legnagyobb területet a Beregszászi-dobságon foglalják el. A legkisebb arányban a Szinyákban találtam szőlőföldet, itt a szőlőföldek részesedése még a 0,01%-ot sem éri el az vonulat összterületéből.

Darabszámot tekintve a legtöbb szőlőföld a Beregszászi dombságban található, ahol nem kevesebb mint 39 darab szőlőföldet véltem felfedezni. Négy vonulat vagy hegy esetében is csak egy darab szőlőföldet találtam, ezek a:

Vihorlát Propricsnij-vonulat, a Szinyák, a Nagyszőlősi-hegység és a Salánki-hegy. A Borló Gyil területén belül pedig egy szőlőföldet sem találtam.

Megnevezés	Hegység területe, ha	Szőlőföldek darabszáma, db	Szőlőföldek területe, ha	Szőlőföldek aránya, %
Vihorlát Propricsnij	10432	1	5,2	0,05
Makovica	64326	8	58,44	0,09
Szinyák	27889	1	0,54	0,002
Avas	25446	3	18,46	0,07
Borló Gyil	69321	0	0	0
Nagyszőlősi-hegység	31802	1	9,37	0,03
Beregyszászi-dombság	4669	39	365,63	7,83
Dédai-hegy	62,3	2	12,9	12,9
Salánki-hegy	1149	1	1,36	0,12
Bégányi-hegy	124	4	5,08	4,1
Derceni-hegy	142	2	6,32	4,45

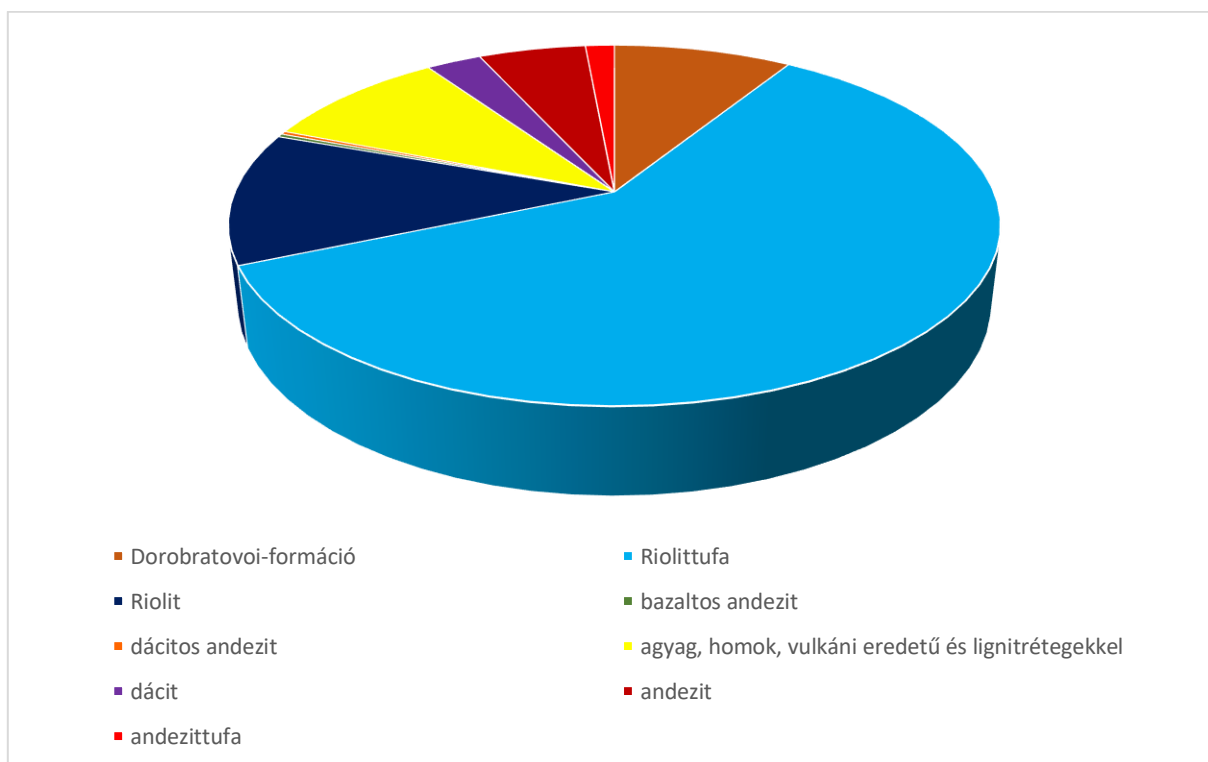
1. táblázat. Szőlőföldek eloszlása a Kárpátokban

Kutatásom során azt tudtam megállapítani, hogy a szőlőterületek 9 fajta közettípuson fekszenek, ezek a következők:

- Riolit
- Riolittufa
- Dácit

- Dácitos andezit
- Andezit
- Andezittufa
- Dorobratovoi-formáció
- Bazaltos andezit
- Agyag, homok, vulkáni eredetű és lignitrétegekkel

Ezek közül az össz szőlőterületből a riolittufa van a legnagyobb százalékban (59,6%), legkisebb százalékban pedig a dácitos andezit (0,28%). A dácitos andezithez hasonló százalékos értéket mutat a bazaltos andezit, melynek részaránya ebben a mutatóban 0,29%. Ezután folyamatosan ebben a sorrendben növekszik a kőzettípusok százaléka az össz szőlőterületeken: andezittufa (1,45%), dácit (2,75%), andezit (5,36%), Dorobratovói-formáció (8,91%), agyag, homok, vulkáni eredetű és lignitrétegekkel (9,38%), riolit (11,92%) (1. melléklet).

7. ábra. Egyes kőzettípusok százalékos aránya az össz szőlőterületen

KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatásom céljaként azt fogalmaztam meg, hogy mögé lássak a kárpátaljai szőlőtermesztés, bortermelés és borturizmus geológiai hátterének. Ehhez felkutattam a fellelhető szakirodalmakat elvégeztem a szükséges méréseket és számításokat.

A szakirodalmak áttekintése után arra jutottam, hogy a Kárpátalján termesztett szőlők túlnyomó többsége fehérszőlő. Erre magyarázat lehet az is, hogy felmérések alapján az országban a fehér borokra nagyobb a kereslet, mint a vörös vagy rozé borokra. A szakirodalmakból kinyert adatokat összehasonlítva az általam kapott eredményekkel, arra jutottam, hogy az elmúlt évtizedekben jelentősen csökkent a szőlőültetvények területe.

Továbbá arra a következtetésre jutottam még, hogy a szőlőföldek elhelyezkedése nagy többségben fedi a kárpátaljai borút útvonalát, vagy annak környékén helyezkedik el, ezen az útvonalon kívül csak elszórva találhatóak nagyobb szőlőtáblák.

A geológiai háttér fontosságáról tanúskodik az is, hogy a hegyoldaloknak főleg a déli lejtőin véltem felfedezni szőlőültetvényeket és ennek is köszönhető az, hogy Kárpátalján ilyen volumenű szőlőtermesztés és bortermelés alakulhatott ki. Mivel a terület a szőlő termőterületének éppen az északi határán fekszik, ezért a Kárpátok hegyoldalai nélkül a szőlő nem kapná meg az általa igényelt napfény mennyiséget és hőmennyiséget és ebből kifolyólag mind a termés hozama, mind a mennyisége nem lehetne ekkora.

Az, hogy milyen kőzettípuson fekszik egy terület, az befolyásolja, hogy milyen talajtípusok alakulnak ki, továbbá képes befolyásolni az ott termesztett növények termésének a hozamát és minőségét is. Kutatásom elvégzése után azt a következtetést tudtam levonni, hogy a feltérképezett szőlőültetvények szinte egésze magmás eredetű kőzeten fekszik. Legnagyobb része, 59,64%-a, riolittufán. A magmás kőzeteken termesztett szőlőkből kitűnő fehér borokat és borkülönlegeségeket lehet készíteni. Kárpátalja geológiai adottságából adódóan,

jellemzők a területen a lazább, löszös talajok, amelyek kedveznek a szőlőtermesztésnek, mivel a szőlők általánosságban véve az ilyesfajta talajokat kedvelik.

Azzal, hogy a magmás kőzetek jó alapot nyújtanak a borkülönlegességek elkészítéséhez, ez egy jó feltétel, hogy a Kárpátaljára látogató turistáknak felkeltse az érdeklődését a borokkal és a borturizmussal kapcsolatban.

A fentebb felsoroltaknak köszönhetően Kárpátalján rengeteg jó minőségű tájjelegű bort lehet találni, közülük sok országos és nemzetközi versenyen is szép eredményeket ért el, amely szintén csábító jel lehet a turisták számára és ebből kifolyólag a borturizmus is fejlődhet.

Tehát, a végső következtetésem az, hogy Kárpátalján a szőlőtermesztésnek és bortermelésnek komoly geológiai háttere van, mivel jelentősen befolyásolja az itt termelt szőlő milyenségét és abból készült bor minőségét is, továbbá abban is kulcsszerepet játszik, hogy különleges íz- és aroma világú borok készülhessenek itt.

ÖSSZEGZÉS

Összegzésként le tudom írni, hogy arra a megállapításra jutottam, hogy a geológiai háttér kulcsfontosságú tényező a szőlőtermesztésben és borkészítésben, valamint jelentős ráhatást gyakorol a borturizmusra. Kárpátalján már ezer éve is folyt a borkészítés, ez nem véletlen, hiszen az emberek már akkor is rájöttek, hogy ez a terület kitűnő erre a célra. Persze akkor még nem tudták kutatásokkal és mérésekkel alátámasztani ennek az okát, de így egy évezreddel később nekünk megvan a lehetőségünk az ilyen és ehhez hasonló kutatások elvégzésére, amelyekből kiderül, hogy valóban komoly szerepet vállal a geológiai háttér abban, hogy a szőlőtermesztés és borkészítés ilyen minőséget képviseljen Kárpátalján.

Az általam kapott eredmények és az azokból levont következtetések alapján azt tudom elmondani, hogy a geológiai háttér fontos mind a szőlőtermesztésben, mind a borturizmusban Kárpátalján. Megtudtam állapítani azt, hogy sajnos a szőlő ültetvények területe jelentősen lecsökkent az elmúlt 50-70 évben, de jó irányba mutató jel, hogy vannak törekvések ennek visszafordítására. A borturizmus is jelentősen megcsappant, de 2000-től kezdve nagyon jó jelek és törekvések vannak arra, hogy a turizmus ezen ága is feléledjen és újra régi fényében csillogjon. A geológiai háttérhez visszatérve, azt a következtetést vontam le, hogy a szőlőföldek főként magmás kőzeteken fekszenek. Ez az adottság jó alapot nyújt ahhoz, hogy Kárpátalján egyedi tájjelegű borok és borkülönlegességek készülhessenek, amely ezáltal közvetve kihatással van a borturizmusra, mivel véleményem szerint az, hogy Kárpátalján ilyen borok készülnek az egy elég erős turista csábító ok.

A célomat, sajnos nem teljes mértékben sikerült elérnem. Ezt több minden is befolyásolta, az egyik ezek közül a csekély fellelhető szakirodalom volt a témában, továbbá az országunkban kialakult helyzet és persze különböző egyéni okok. Vélhetően nem sikerült a kárpátaljai szőlőültetvények teljes egészét feltérképeznem, mivel ezt műholdfelvételeken végeztem.

Több nehézségbe is ütköztem a munkám során, az egyik a már fentebb említett szakirodalmak fellelhető mennyisége. Külföldön tartózkodásom miatt ezeket főleg az interneten kerestem, a helyi könyvtárakban található szakirodalmak úgy gondolom nagy segítséget nyújthattak volna. Továbbá a feltérképezést is egy problémásabb résznek mondanám a kutatásom elvégzése során. Ennek az az oka, hogy mivel műholdfelvételen végeztem ezt a munkafolyamatot ezért előfordulhat, hogy valamit nem vettem észre, mivel a műholdfelvételeknek is megvan a képfelbontási határuk vagy akár az is megeshetett, hogy olyan területet is szőlőföldnek vettem, amely valójában nem is az, de ezt nagyon próbáltam kerülni és a kétséges területeknek utánajártam amennyire az módomban állt.

Összességében eltudom mondani, hogy a kitűzött célt részben teljesítettem, de mélyebbre ható kutatásokkal, terepi mérésekkel és több utána járással jobban körül lehetne még járni ezt a témát.

РЕЗЮМЕ

Тема моєї кваліфікаційної роботи – геологічні основи виноградарства та винного туризму Закарпаття. На мій вибір значною мірою вплинув мій зв'язок із геологією та інтерес до виноградарства

У першій частині своєї роботи я переглядаю знайдену літературу та намагаюся представити винний туризм. У другій частині я розглядаю природничу географію Закарпаття, звернувши велику увагу на його рельєф та геологію. У третій частині я описую методи дослідження, які використовував для проведення досліджень. А у наступних двох частинах я презентую отримані результати та висновки, зроблені на основі результатів і запропонованої гіпотези.

На жаль, я не повністю досяг своєї мети. Під час підготовки дипломної роботи я зіткнувся з кількома проблемами, одна з яких полягає в тому, що в Інтернеті мало корисної та доступної літератури, і, на жаль, я не міг відвідувати місцеві бібліотеки через перебування за кордоном.

Мабуть, мені не вдалося нанести на карту всі закарпатські виноградники, оскільки я робив це за допомогою супутникових знімків. Для дослідження я використав програму Google Earth Pro, яка виявилась дуже корисною.

З отриманих результатів та зроблених висновків, можу сказати, що геологічна основа є важливою як у вирощуванні винограду, так і у винному туризмі на Закарпатті.

Я міг констатувати, що, на жаль, за останні 50-70 років площа виноградних насаджень значно скоротилася, але є й знак у правильному напрямку, є зусилля, щоб це змінити. Винний туризм також значно занепав, але з 2000 року є дуже хороші ознаки та спроби відродити цю галузь туризму також.

Повертаючись до геологічної передісторії, я зробив висновок, що виноградники лежать в основному на магматичних породах. Ця

особливість є хорошою основою для виробництва унікальних вин та виноробних делікатесів на Закарпатті, що опосередковано впливає на винний туризм, оскільки, на мій погляд, вироблення таких вин є досить вагомою причиною для залучення туристів.

Загалом, я можу сказати, що я частково досяг поставлену мету, але з більш глибокими дослідженнями, польовими вимірюваннями та подальшими спостереженнями цю тему можна було б дослідити краще.

KÖSZÖNETNYÍLVÁNÍTÁS

Köszönöm, dr. Gönczy Sándor, témavezetőmnek és tanáromnak a szakdolgozatom megírása során adott ötleteit és jó tanácsait és hálával tartozom neki a türelméért, az iránymutatásáért és a támogatásáért.

Tisztaszívvvel köszönöm szüleimnek a sok gondoskodást, ami elkísért a tanulmányaim során. Hálásan köszönöm kedvesem kitartó türelmét és a mindennapi feladatokban nyújtott segítségét.

IRODALOMJEGYZÉK

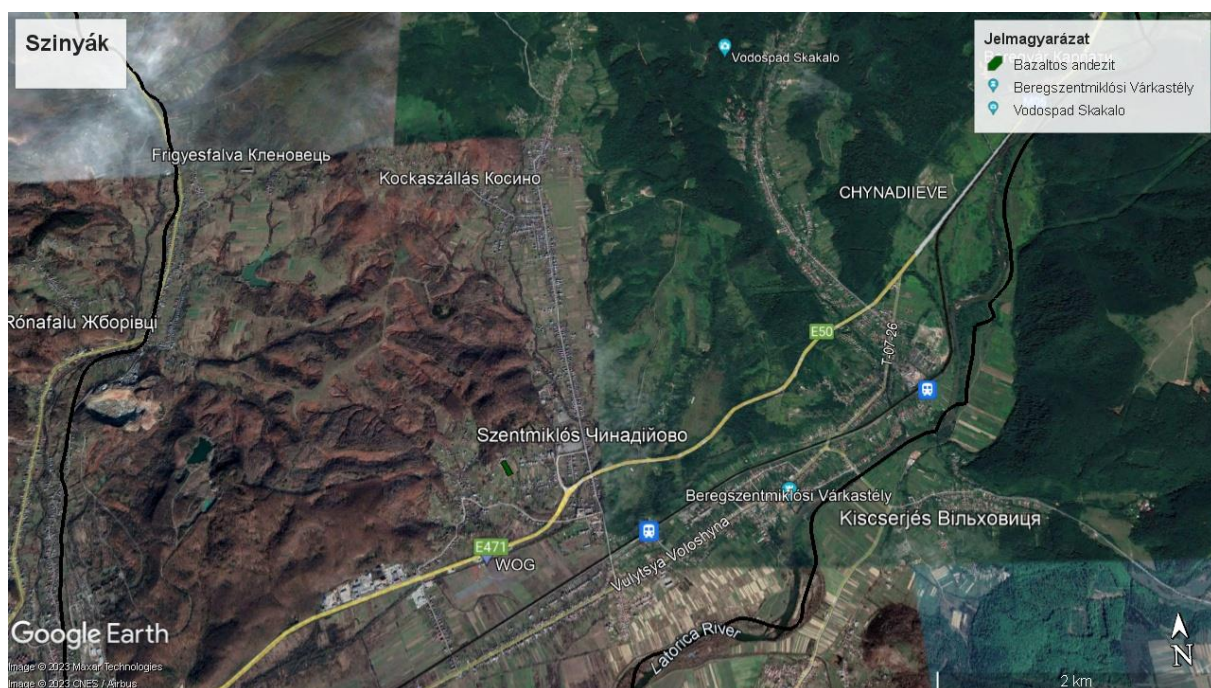
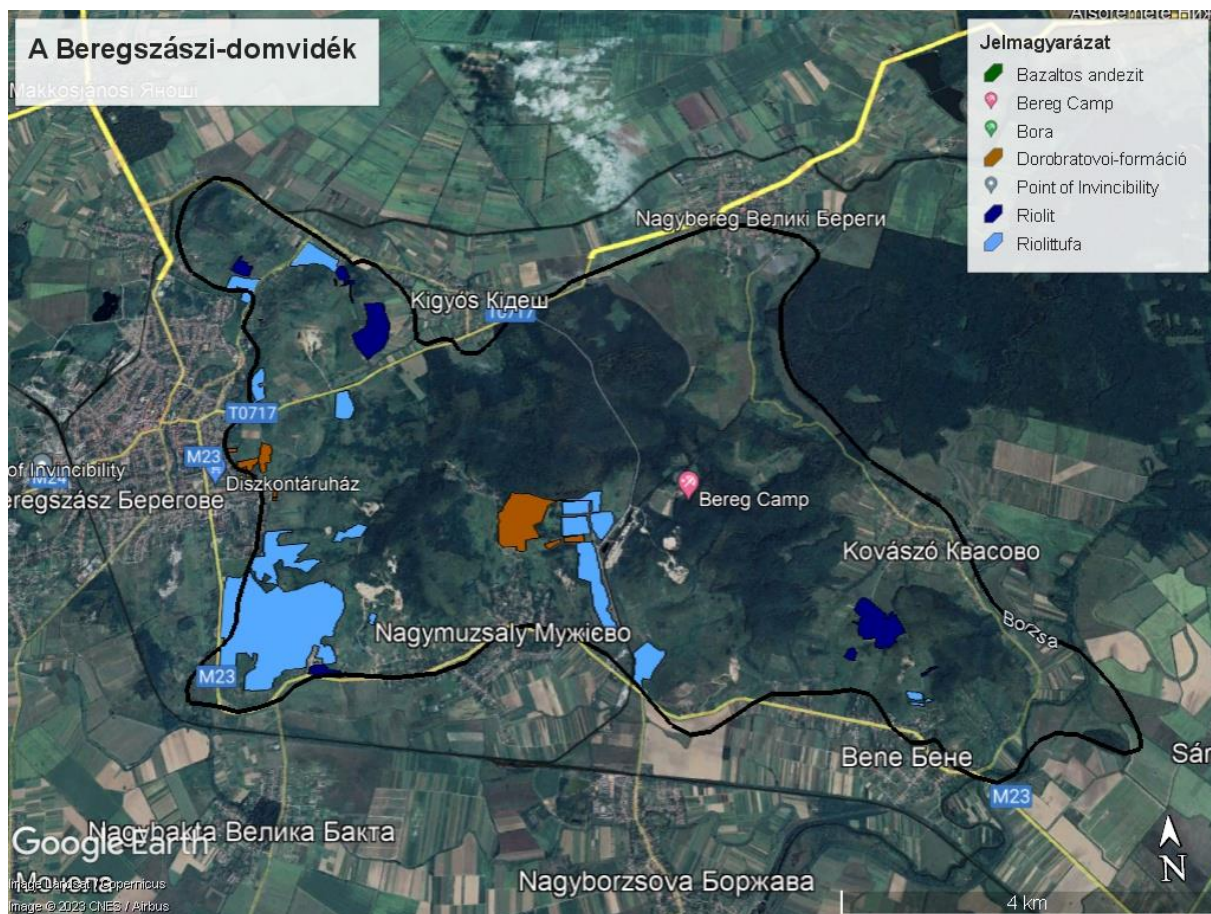
1. Berghauer S. – Sass E. 2019: A kárpátaljai magyarság turizmusfejlesztési stratégiája – Gaborprint, Beregszász.
2. Boros L. 2007: Kárpátalja szőlő- és borgazdaságának történeti földrajza In.: Boros L.: Az aranyszínű szőlővesszők és borok földjén. NyF Turizmus és Földrajztudományi Intézet, Kapitális nyomda, Nyíregyháza– Tokaj. pp. 213–228.
3. Bulla B. – Mendöl T. 1999: A Kárpát-medence földrajza – Lucidus Kiadó, Budapest.
4. Danyilovics L. G. (Данилович Л. Г.) 1963: Геолого -петрографична характеристика вулканичного комплексу хребет Оаш / Az Avas gerinc vulkáni komplexumainak földtanipetrográfiai jellemzése. -Видавництво Академии Наук УРСР, Київ. 94с.
5. Fedinec Cs. 2004: Kárpátalja kronológia. 1938. szeptember – 1941. december.
6. Fényes E. 1851: Magyarország Geographiai szótára I. kötet, Pest, Nyomatott Kozma Vazulnál.
7. Horváth L. 2000: Barangolás a benei szőlőhegy múltjában. Hatodik Síp Alapítvány Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász.
8. In. Fedinec Cs. Szerk.: Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történelmi közelítés. Teleki László Alapítvány, Budapest.
9. Baranyi B. (szerk.) 2009: Kárpátalja. A Kárpát-medence régiói 11. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest.
10. Kormány Gy. 1996: Kárpátalja földrajzi vázlata (oktatási segédanyag) – Bessenyei György Tanárképző Főiskola Beregszászi Tagozata, Nyíregyháza–Beregszász.
11. Kovács E. 2007: Beregszászi tükör. Barangolás a Vérke-parti városban. Útikönyv. PoliPrint Kft., Ungvár. 92 p.

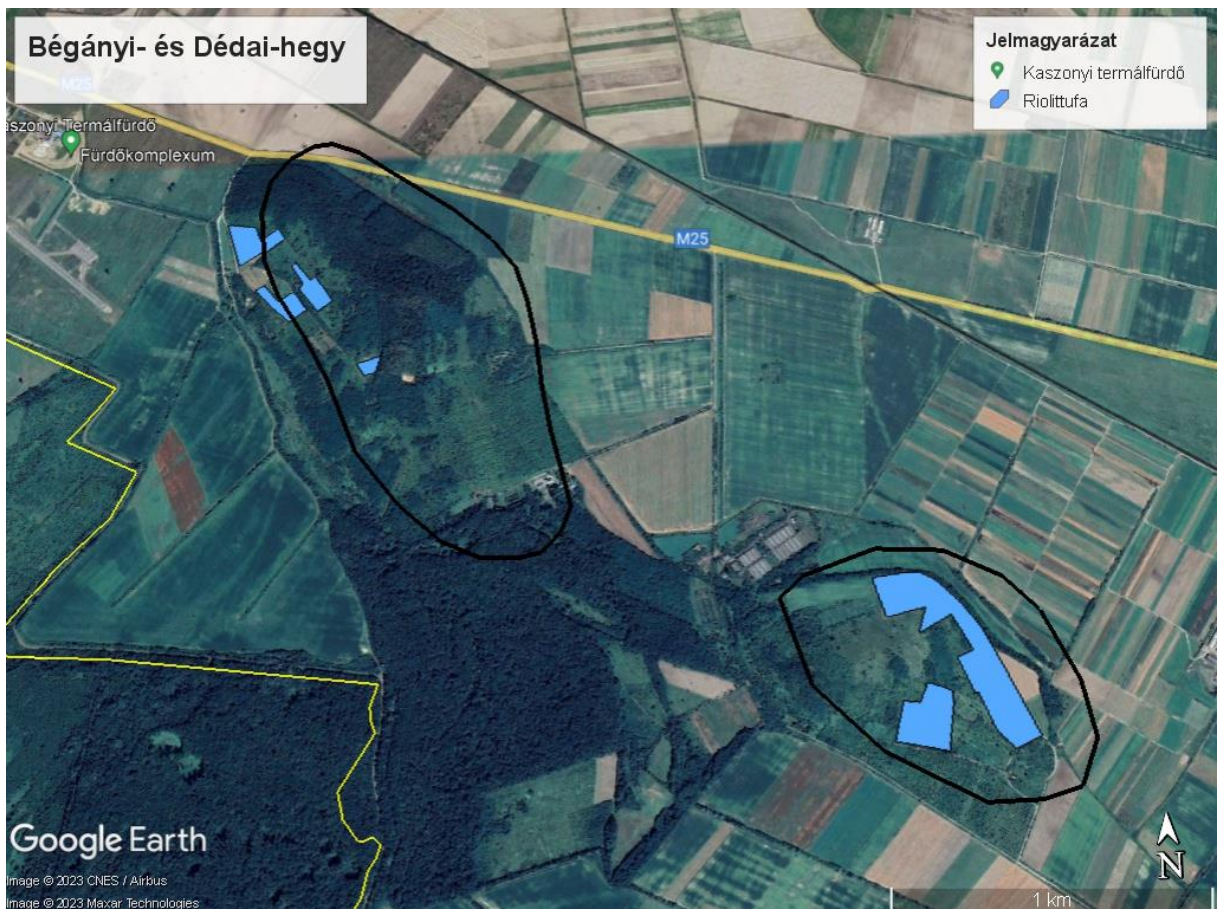
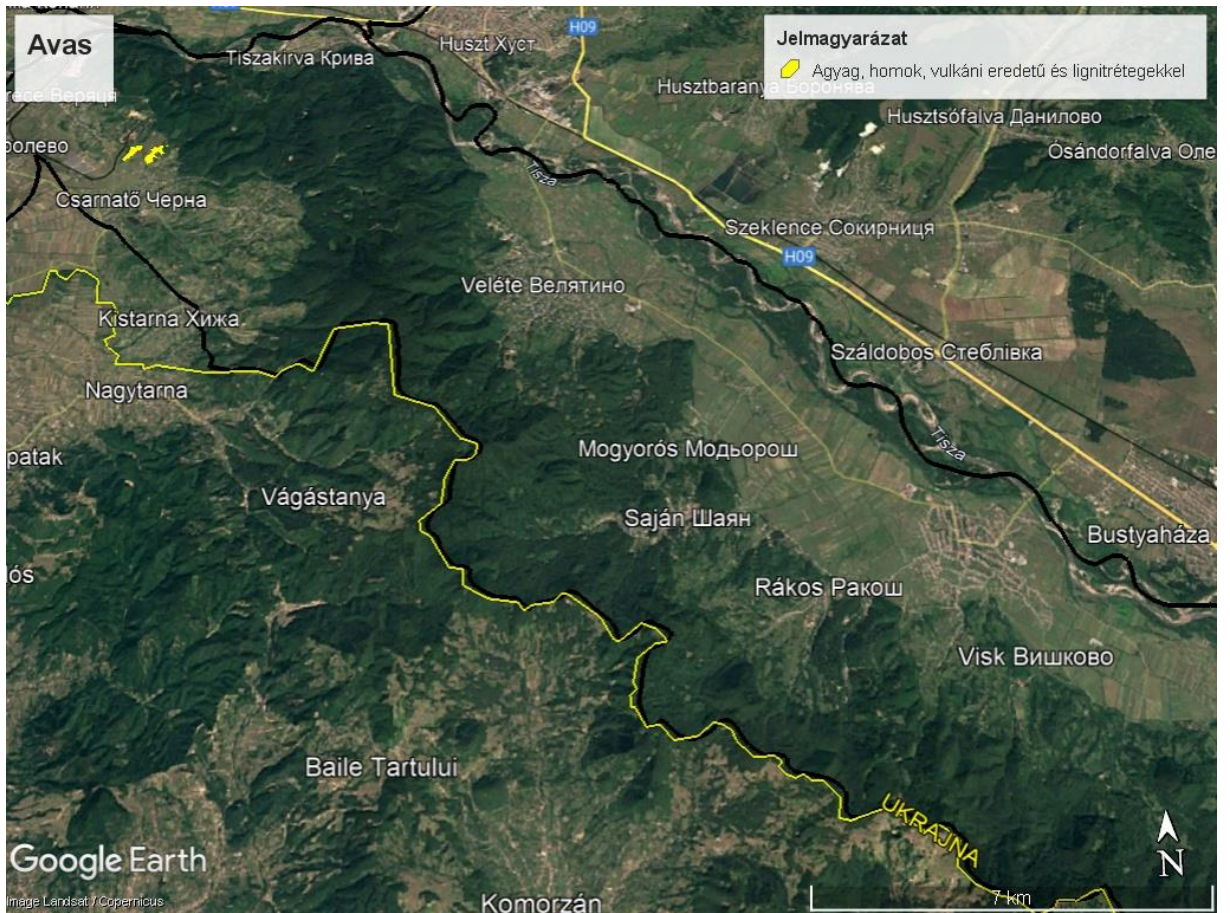
12. Kovács E. 2009: Szőlészet, borászat Bereg-vidéken. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest.
13. Kruglov, Sz. Sz. szerk. (Круглов С. С. ред.) 1986: Тектоника Украинских Карпат. – Объяснительная записка к тектонической карте Украинских Карпат, масштаб 1 : 200 000 / Magyarázó az Ukrán Kárpátok 1:200 000 méretarányú tektonikai térképéhez. – Министерство геологии Украинской ССР, Украинский научно-исследовательский геологоразведочный институт. Киев. 152 с.
14. Lehoczky T. 1881: Bereg vármegye monographiája. Pollacsek Miksa Könyvnyomdája, Ungvár, III. kötet, 1. rész. 429 p.
15. Malejev E. F. (Малеев Е. Ф.) 1964: Неогеновый вулканизм Закарпатья / Kárpátalja neogén vulkanizmusa. -Наука, Москва. 251с.
16. Maszljak P.O. – Siscsenko P.H. 2000: Ukrajna földrajza. Kísérleti tankönyv a középiskolák 8–9 osztálya számára – Szvit kiadó, Lviv.
17. Rózsa P. 1993: Kárpátaljai andezitek közettani és közetfizikai vizsgálata. - Építőanyag. 45, 6, 204-209.
18. Sass E. – Bártfai E. 2016: Bortermelés Kárpátalján és az ezzel összefüggő turisztikai lehetőségek, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Főiskola, Beregszász.
19. Seghedi, I. – Downes, H. – Pécskay, Z. – Thirwall, F. M. – Szakács, A. – Prychodko, M. – Matthey, D. 2001: Magmagenesis in a subduction-related post-collisional volcanic arc segment: the Ukrainian Carpathians. – Lithos 57. 237–262.
20. Szemenyenko et al. (Семененко Н. П.-Ткачук Л. Т.-Зайдис Б. Б.-Демиденко С. Г.-Котловская Ф. И.) 1969): Итоги исследований, выполненных в Советском Союзе по абсолютной геохронологии геологических формаций Украинских Карпат и сопредельных территорий / Az Ukrán Kárpátok földtani formációin végzett abszolút geokronológiai kutatások eredményeiről. Acta Geologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Tomus 13, pp. 359-382.

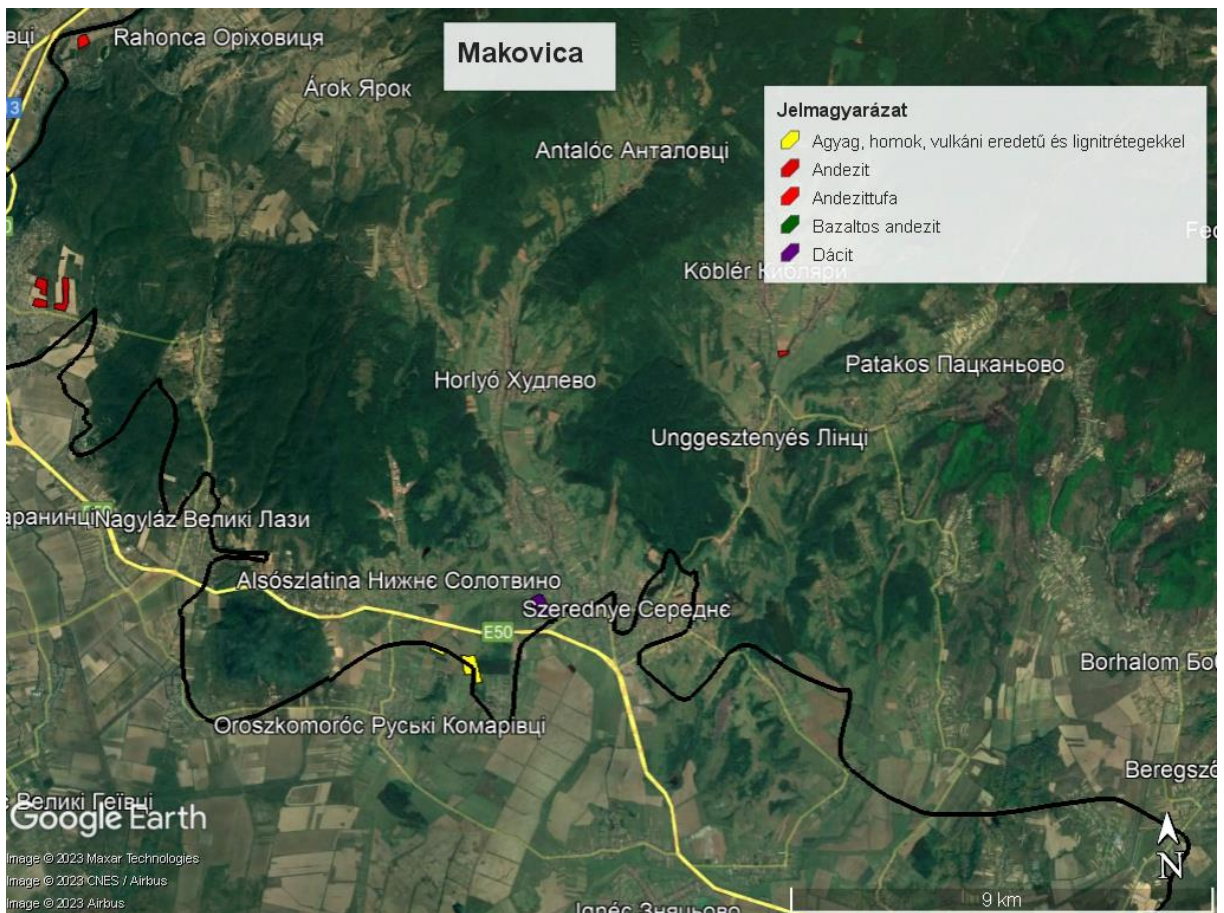
21. Tolsztoj, M. I. – Gaszanov, J. L. – Moljavko, V. G. – Osztafijcsuk, I. M. – Prodajvoda, G. T. – Szerga, A. J. – Szuhorada, A. V. – Tolsztoj, M. I. (Толстой М. И. – Гасанов Ю. Л. – Молявко В. Г. – Остафийчук И. М. – Продайвода Г. Т. – Серга А. Ю. – Сухорада А. В. – Толстой М. И.) 1976: Геохимия, петрофизика и вопросы генезиса новейших вулканитов Советских Карпат / A Szovjet Kárpátok fiatal vulkanitjainak geokémiája, petrofizikája és képződésének kérdései. – Издательское Объединение «Вища Школа». Издательство при Киевском Университете. Киев. 188 с.
22. Tuitov, E. M. – Mackiv, B. V. – Tuitova, V. I. – Belik, T. I. (Титов Э. М.–Мацкив Б. В.–Титова В. И.–Белик Т. И.) 1979: Геологическая карта Закарпатья, М 1:200 000. Kárpátalja földtani térképe М 1 : 200 000. – СЕВУКРГЕОЛОГИЯ, Закарпатская Геологическая Экспедиция.
23. Zolotuhin V. V. (Золотухін В. В.) 1960: Геолого-петрографічні дослідження Чорної Гори та прилеглих районів Закарпаття / A kárpátaljai Fekete-hegy és környezetének földtani-petrográfiai vizsgálata. – Академии Наук УРСР, Київ.
24. Закарпатська область – Атлас – Редакційна колегія, Комітет Геодезії і картографії СРСР, Москва, 1991
25. Заставний Ф.З. 1999: Фізична географія України – Підручник для учнів 8 класу середньої загальноосвітньої школи – Київ, Вища школа.
26. Поп С. С. 2002: Природні ресурси Закарпаття – Учбовий посібник, Ужгородський Національний Університет, Ужгород.
27. Срібна земля – Закарпаття. Тематичний випуск. – Краєзнавство. Географія. Туризм. № 39-40 (476-477), ховтень 2006
28. Головний редактор М.П. Бохан 1965: Українська Радянська Енциклопедія. Том 17, Академія Наук Української Радянської Соціалістичної Республіки, Київ.
29. https://turizmusonline.hu/gasztro/cikk/a_borturizmus_es_jotekony_hatasai (letöltés dátuma: 2023.05.22.)

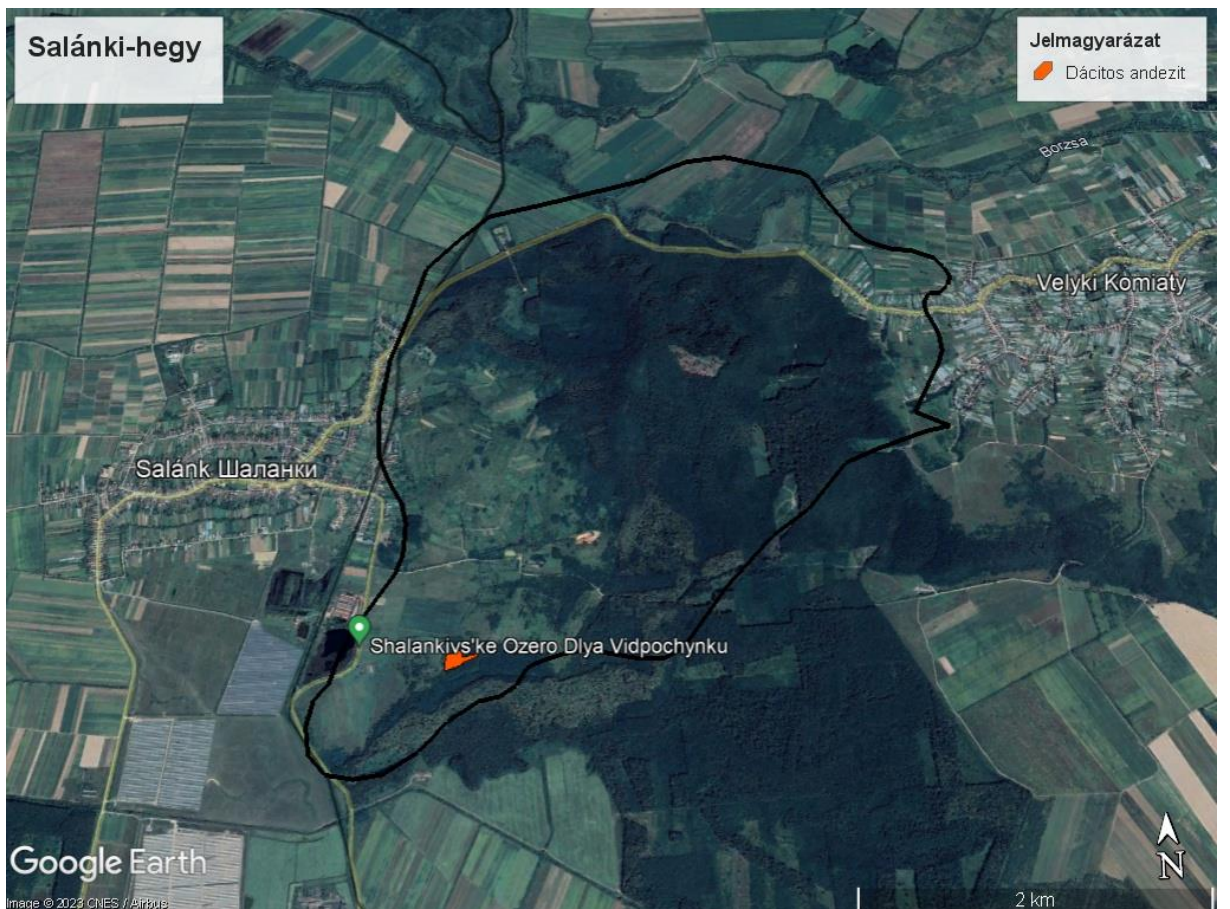
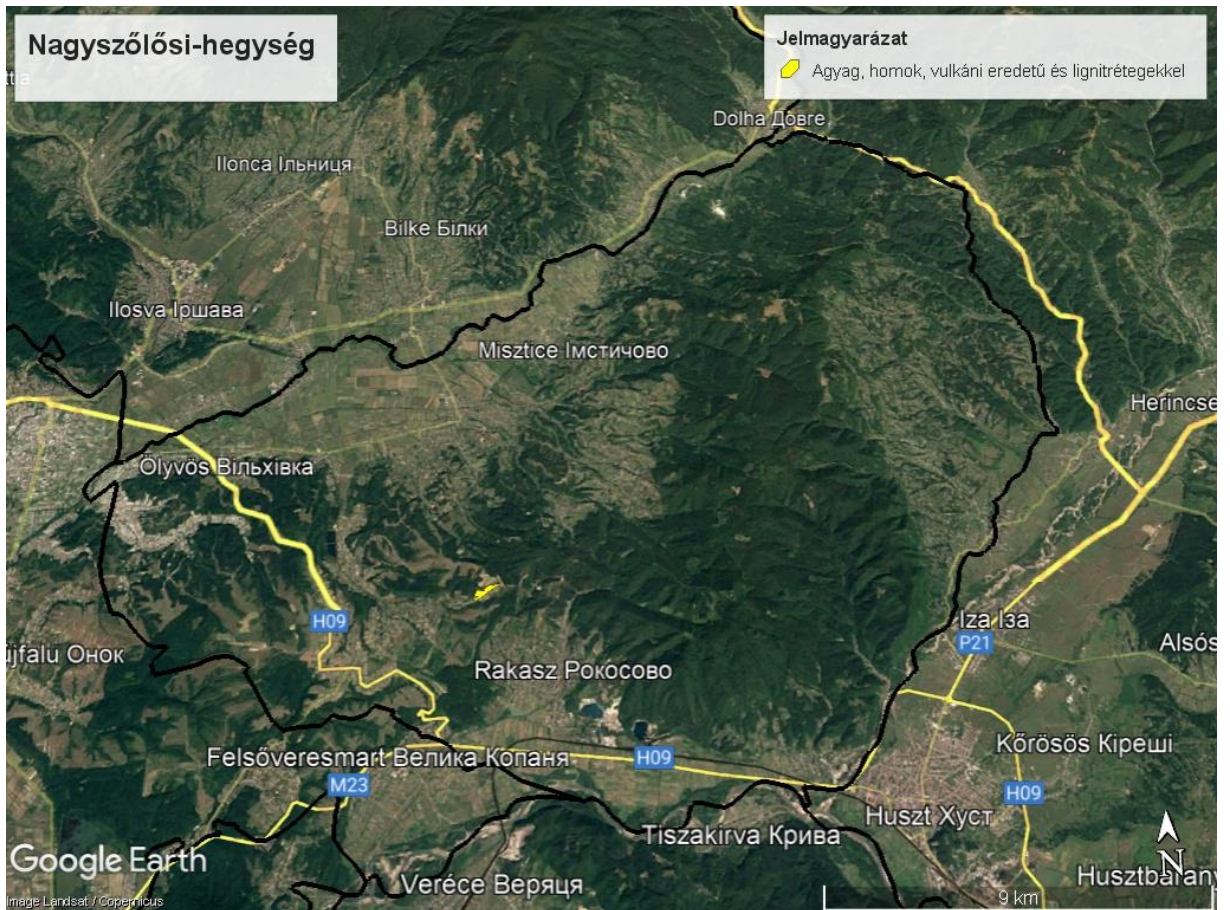
MELLÉKLETEK

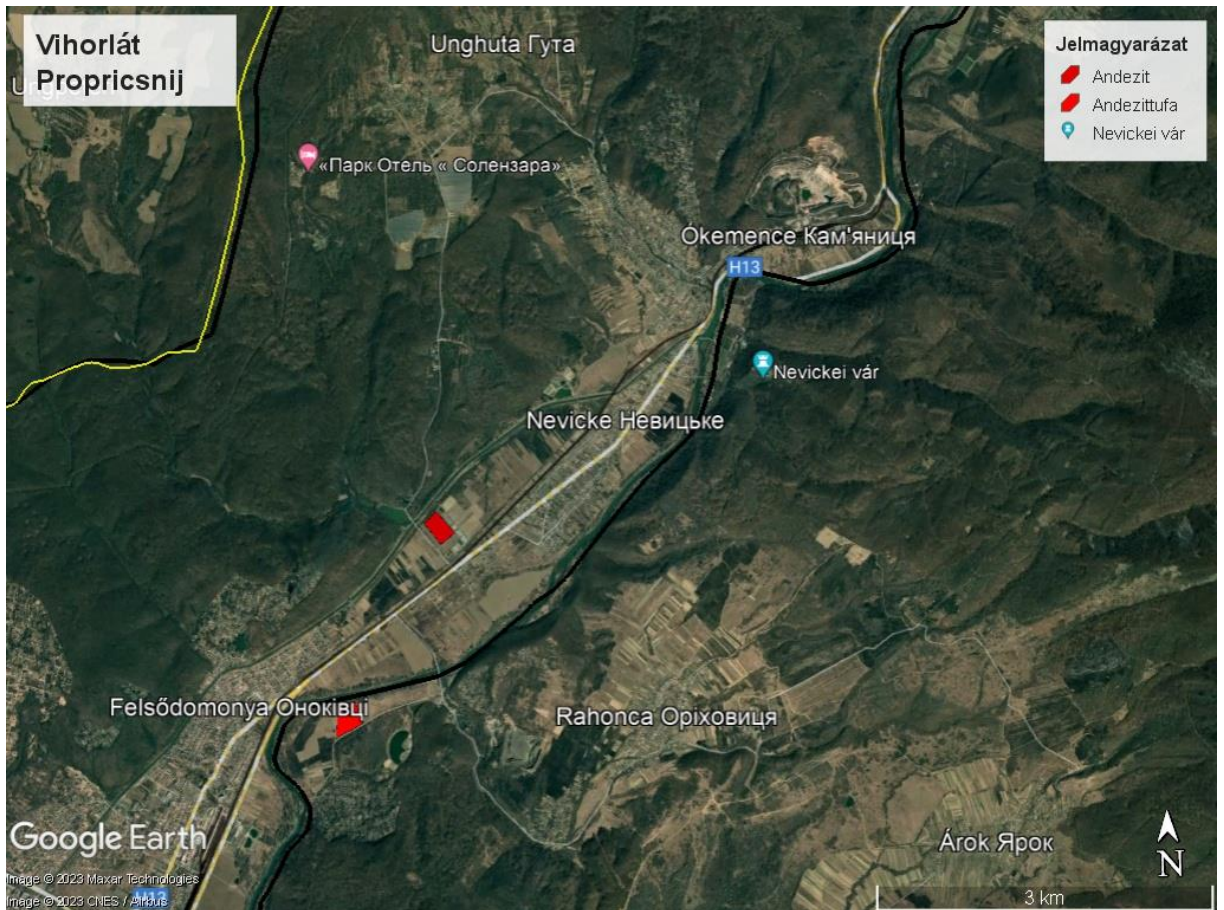
1. melléklet. Egyes hegygerinceken és hegyeken elterülő szőlőföldek és azok közötti típusa

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra. A Munkács–nagyszőlősi és a Szerednye-vinnai történelmi borvidék (Pintér 1990, Boros 2007) valamint a 2008-ban létrehozott Kárpátaljai Turisztikai Borút vetülete
2. ábra. Kárpátalja szerkezeti egységei
3. ábra. A Kárpátaljai-süllyedék aljzata
4. ábra. Kárpátalja fő hegygerincei
5. ábra. Szőlő ültetvények Kárpátalja területén
6. ábra. Legkisebb és legnagyobb területű szőlőföldek
7. ábra. Egyes közettípusok százalékos aránya az össz szőlőterületen

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat. Szőlőföldek eloszlása a Kárpátokban

User name:
Стефан Молнар Д.

Check ID:
1015252835

Check date:
25.05.2023 15:00:05 CEST

Check type:
Doc vs Internet + Library

Report date:
25.05.2023 15:02:58 CEST

User ID:
100011756

File name: **БАЮС ИШТВАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ_**

Page count: **57** Word count: **10088** Character count: **82953** File size: **3.56 MB** File ID: **1014927942**

15.9% Matches

Highest match: **3.16%** with Internet source (<https://adoc.pub/kovacs-elemer-szleszet-boraszat-beregvideken.html>)

15% Internet sources

236

Page 59

6.11% Library sources

131

Page 61

0% Quotes

Exclusion of quotes is off

Exclusion of references is off

0% Exclusions

No exclusions

Modifind

Text modifications detected. Find more details in the online report.

Replaced characters

10